

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

მირიან რჩეულიშვილი

არ შემდგარი დემოკრატია: ლიბია
დიპლომატია და საერთაშორისო პოლიტიკა

ნაშრომი საერთაშორისო ურთიერთობებისა და დიპლომატიის
მაგისტრის ხარისხის მოსაპოვებლად

სამაგისტრო ნაშრომის ხელმძღვანელი: ნიკა სამხარაძე
საერთაშორისო ურთიერთობების დოქტორი

აბსტრაქტი

ნაშრომის მთავარი მიზანია, ლიბიაში დემოკრატიის დამყარების მცდელობის შესწავლა და იმის გარკვევა, თუ რატომ იყო ეს მცდელობა წარუმატებელი. საკვლევ კითხვაც, შესაბამისად, შემდეგნაირად ჟღერს: რატომ ვერ მოხერხდა ლიბიაში დემოკრატიის დამყარება? პასუხის გასაცემად ნაშრომში გამოყენებულია ჰიპოთეზა, რომელიც მეცნიერული, ჟურნალისტური და პირველადი წყაროების მასალის შესწავლისა და ანალიზის შედეგად იქნა ჩამოყალიბებული. კვლევის მონაცემებზე დაყრდნობით წარმოდგენილია ჰიპოთეზა: ლიბიაში, ისევე როგორც სხვა ისლამისტურ ქვეყნებში, დემოკრატია ვერასდროს დამყარდებოდა, რადგან ეს ორი იდეოლოგია-დემოკრატია და ისლამი, ერთმანეთს ეწინააღმდეგება. ჰიპოთეზის დასამტკიცებლად გამოყენებულია ლიბერალური თეორია, რომელიც დემოკრატიას პოლიტიკური ტრადიციად მიიჩნევს და არა გარე ძალების წარმატებულ ზემოქმედებად.

Abstract

The main purpose of this paper is to examine the attempt at establishing democracy in Libya and explain to why it failed. Hence, arises the research question: why couldn't democracy be established in Libya? Paper uses journalistic, research-based and primary source information to answer this question, which allows the specification of hypothesis only at the end of the research, after all the empirical data are collected. Based on the research results, following hypothesis is generated: in Libya, just as any other Islamic country, democracy could never be established, because two ideologies go against each other. For testing the hypothesis Liberalism theory is applied, which finds democracy to be a consequence of political tradition, and not a successful intervention of outside force

სარჩევი

შესავალი.....	4
1. ლიტერატურის მიმოხილვა.....	7
2. არაბული გაზაფხული.....	8
3. კადაფის პოლიტიკა და არაბული გაზაფხულის მომწიფება ლიბიაში	12
4. აშშ-ს ჩართულობა ლიბიის არაბულ გაზაფხულში.....	18
5. არაბული გაზაფხულის კულმინაცია ლიბიაში.....	23
6. ისლამი ლიბიაში.....	25
7. ლიბიის გარდამავალი ხელისუფლება.....	27
8. აშშ-ს რეაქცია.....	34
9. საფრანგეთისა და დიდი ბრიტანეთის პოლიტიკა ლიბიაში.....	35
10. კვლევის შეჯამება და ჰიპოთეზის დართვა.....	40
11. ლიბერალიზმის თეორია.....	41
12. დასკვნა.....	46
13. გამოყენებული ლიტერატურა.....	51

შესავალი

XX და XXI საუკუნეების მიჯნაზე არაერთი ქვეყანა დაადგა დემოკრატიის გზას. ზოგან ეს ფარულად ხდებოდა, ზოგან უფრო ღიად, მაგრამ ცივი ომის დასრულების შემდეგ, აშკარა იყო აშშ-ს დომინანტობა და მსოფლიოში დემოკრატიის მზარდი პოპულარობა, ასევე თავად დემოკრატიზაციის ტალღის ზრდა.

ყოფილი სსრკ-ს ქვეყნებიდან არაერთმა რესპუბლიკამ აირჩია საკუთარ პოლიტიკურ ცნობიერში დასავლური ღირებულებებისა და სისტემების დანერგვა, რაც საკმაოდ სერიოზული გამოწვევა გამოდგა. აღმოსავლეთ ევროპაში ამის საუკეთესო მაგალითი იყო ბალტიისპირეთი, რომელიც მალევე შევიდა ევროკავშირსა და ნატოს ალიანსში, სადაც ყოველი წევრი ქვეყანა აშკარად დემოკრატიული მოწყობისაა. ასევე მეტად საყურადღებო და თვალშისაცემი გამოდგა საქართველოსა და უკრაინის რევოლუციები, სადაც მოსახლეობის უმეტესობა კატეგორიულად მოითხოვდა დემოკრატიულ მმართველობასა და სამართლიან არჩევნებს. აშშ-სა და მისი მოკავშირეების გავლენა დღითი დღე მატულობდა და სულ უფრო დიდ დემოკრატიულ ტალღას აგზავნიდა მსოფლიოში.

ამ ტალღას არც ლიბიაში ჩაუვლია შეუმჩნევლად. მართალია, პოსტ-საბჭოთა ქვეყნებში უფრო თავისუფალი საინფორმაციო წყაროები მოქმედებდა და ამან მნიშვნელოვნად შეუწყო ხელი იქ წარმოშობილ დემოკრატიულ მუხტს, მაგრამ არაბულ სამყაროში მასმედია სრულიად სახელმწიფოს დაქვემდებარებაში იყო, და იმავე მუხტის გენერირებისათვის ჯერ ინტერნეტის ფართო მასშტაბიანი გავრცელება იყო საჭირო.

2010 წლისათვის, როდესაც არაბული გაზაფხული დაიწყო, ეს იყო სრულიად უპრეცედენტო და მხოლოდ ინტერნეტით ორგანიზებული და ოპერირებული საპროტესტო ტალღა. დიქტატორულ რეჟიმებს არ ჰყოფნიდათ ძალა, ცოდნა, ნება თუ გამოცდილება, რომ ქსელში გავრცელებული ინფორმაცია რაიმენაირად გაეკონტროლებინათ. შესაბამისად, სულ უფრო რთული ხდებოდა საზოგადოებისთვის იმ რეალობის დამალვა, რომელშიც ისინი ცხოვრობდნენ.

არაბული გაზაფხულის საპროტესტო აქციები ლიბიასაც შეეხო, და ამ დროისათვის დასავლეთი ვარაუდობდა, რომ ეს იქნებოდა ახლო აღმოსავლეთისა და ჩრდილო აფრიკის ქვეყნების ერთგვარი დემოკრატიული გამოღვიძება. მათ ბოლოს და ბოლოს მიეცემოდათ შანსი, ჰყოლოდათ თავიანთი არჩეული წარმომადგენლობა და ისეთი

მთვრობა, რომელიც ჭეშმარიტად დაიწყებდა მოსახლეობაზე ზრუნვას და ნელ-ნელა დაადგებოდა დემოკრატიზაციის გზას.

მაგრამ მოვლენები სხვაგვარად განვითარდა. როდესაც მემბოხეებმა და აჯანყებულმა მოსახლეობამ პოლკოვნიკი კადაფი თავის დიქტატორულ რეჟიმთან ერთად წარსულში „გაისტუმრა“, ლიბიის სახელმწიფო სულ სხვა რეალობის წინაშე დადგა. იმ რეალობისა, რომლისთვისაც არავინ არ იყო მზად, რეალობისა, რომელიც ვერავინ ვერ გათვალა და რეალობისა, რომელიც არანაკლებ საშიში და სისხლიანი აღმოჩნდა, ვიდრე თავად დიქტატორ კადაფის მმართველობის რეჟიმი.

თუ რატომ დადგა ასეთი კრიტიკული რეალობა და რატომ დასრულდა ლიბიაში დემოკრატიული სისტემის დანერგვის მცდელობა კრახით, რა თქმა უნდა, ერთობ საინტერესო საკითხია, გამომდინარე იქიდანაც, რომ ლიბია, ჯერჯერობით, დემოკრატიის დანერგვის უახლეს მცდელობად რჩება. მე მივიჩნე, რომ ამ საკითხის კვლევა და სათანადო ანალიზი, ძალიან ბევრ კითხვას გასცემდა პასუხს.

სამწუხაროდ, არც პრეზიდენტ ობამას და არც პრემიერ - მინისტრ დევიდ კემერონის (Wheeler, 2016) კომენტარები არ გვეხმარება იმის გარკვევაში, თუ რეალურად რაში მდგომარეობდა პრობლემა და რატომ აღმოჩნდა ისეთი დემოკრატიული ძვრები, რომლებმაც დიდწილად ყველა პოსტსაბჭოურ ქვეყანაში გაამართლა, ლიბიაში ასეთი დამანგრეველი.

ჩემი კვლევის მთავარი მიზანიც ესაა : რატომ ვერ გადაიქცა ლიბია დემოკრატიულ ქვეყნად?

ამ კითხვაზე პასუხის გასაცემად, მე მიმოვიხილე ლიბიის უახლესი ისტორია და გამოვიყენე არაერთი მეცნიერისა და ცნობილი ჟურნალისტის სტატიები და ნაშრომები, ასევე გაეროს მიერ ლიბიასთან დაკავშირებით გამოცემული ოფიციალური დოკუმენტები, და ისინი ჩემს ნაშრომში შევაჯამე.

განსაკუთრებულ ყურადღებას ვუთმობ იმ პერიოდს, როდესაც ლიბიაში დაიწყო ამბოხებულთა შეიარაღება (Watt, 2011), მაგრამ ეს იარაღი ჯიჰადისტებსაც ჩაუვარდათ ხელში (RISEN, MAZZETTI, & SCHMIDT, 2012). სიტუაცია გადაიზარდა სამოქალაქო ომში, რამაც გამოიწვია კადაფის მკვლელობა. ამავე დროს ვაანალიზებ, დიქტატორული რეჟიმის დამხობის შემდეგ (2011-2013 წლებში), გადადგმულ ნაბიჯებს. ასევე მიმოვიხილავ თავად კადაფის მიერ დამყარებული მმართველობის რეჟიმსა და იმ პოლიტიკურ რეალობასა თუ სტრუქტურას, რომელიც მან ათწლეულების განმავლობაში შეიმუშავა და დანერგა ლიბიაში.

ამ ყველაფრის გათვალისწინებით, მთავარი თეზისის ფორმულირება ამდაგვარადაა შესაძლებელი: დემოკრატია არის პოლიტიკური ტრადიციების შედეგი, რომლის დანერგვა ქვეყანაში უნდა მოხდეს დროთა განმავლობაში შიდა ძალებითა და ძალისხმევით და არა ერთი ხელის მოსმითა და გარე ძალების ჩართულობით. უფრო მარტივად კი: ტრადიცია განაპირობებს დემოკრატიას. ასევე საყურადღებოა ის, რომ ლიბია მაჰმადიანური სახელმწიფოა, რაც აუცილებლად უნდა იქნას გათვალისწინებული, როდესაც დემოკრატიზაციაზე ვსაუბრობთ. წინამდებარე ნაშრომი იკვლევს ისლამის დამოკიდებულებას დასავლური ფასეულობებისა და დემოკრატიული სტრუქტურების მიმართ, რასაც საბოლოო დასკვნებამდე მივყავართ. ამ თეზისში პოლიტიკური ტრადიცია არის დამოუკიდებელი, ცვლადი, ხოლო დემოკრატია დამოკიდებული.

თეზისის ფორმულირებაში დამეხმარა ლიბერალური თეორია, რომლის მიმდევრებიც ამტკიცებენ, რომ დემოკრატია წარმოიშობა ქვეყნის შიგნით და ამ პოლიტიკურ მოდელზე გადასვლა, ქვეყნის შინაგანი პროცესი იყოს. ლიბერალური თეორია კატეგორიულად უარყოფს მესამე მხარის ჩარევას ქვეყნის დემოკრატიულ პროცესებში და მას არაპროდუქტიულად და გაუმართლებლად მიიჩნევს, რადგან სჯერა, რომ ჩარევა მხოლოდ დაზარალებს დემოკრატიული პრინციპების დანერგვას.

ნაშრომის დასაწერად გამოყენებულია თვისებრივი კვლევის მეთოდი, რომელიც გულისხმობს სხვადასხვა მეცნიერის, ორგანიზაციისა და ჟურნალისტის ნაშრომების მოძიებას, შესწავლასა და შედარებას. ამ ძიების დროს არჩევანი შევაჩერე საერთაშორისოდ აღიარებულ და სანდო წყაროებზე. ნაშრომი ასევე ეყრდნობა გაეროს მიერ ლიბიისადმი შემუშავებულ 1973 წლის რეზოლუციას. საგულისხმოა ის, რომ მოპოვებული მასალების უმეტესობაში საუბარია ლიბიის დემოკრატიზაციის გზაზე დაშვებულ კონკრეტულ შეცდომებზე, მაგრამ ვერ და თითქმის არასდროს ხდება ამ მოვლენის მთლიანი ანალიზი. წინამდებარე ნაშრომი თუ მცდელობაა გვთავაზობს ბევრად უფრო კონკრეტულად გასცეს პასუხი კითხვას: რატომ ვერ მოხერხდა ლიბიაში დემოკრატიული მმართველობის დამყარება.

ლიტერატურის მიმოხილვა

ლიბიაში განვითარებული მოვლენების შესახებ არაერთი მეცნიერი და მკვლევარი წერს, მაგრამ ისინი მეტ-ნაკლებად სხვანაირ მიდგომას იყენებენ და სხვა პასუხებს გვთავაზობენ. ერთ-ერთი ნაშრომის ავტორია ყატარის უნივერსიტეტის პროფესორი ემინ პოლიარევიჩი, რომელიც თავის ნაშრომში (Poljarevic, 2016, pp. 73-74) რევოლუციის ხასიათსა და მის შეცდომებს იკვლევს და ლიბიას ზოგადად განიხილავს როგორც არშემდგარ სახელმწიფოდ, ვიდრე არ შემდგარ დემოკრატიად.

მსგავსი ნაშრომის (Kulkarni, 2014) ავტორია, გრიფიტის უნივერსიტეტის (ავსტრალია) სტუდენტი სიდჰარტ კულკარნი, რომელმაც ზემოხსენებული ავტორის მსგავსად ლიბია განიხილა როგორც არ შემდგარი ქვეყანა, თუმცა ირწმუნება, რომ ლიბიელი საზოგადოება აქტიურად უჭერს მხარს დემოკრატიულ ძვრებს, ხოლო დასავლურ პრინციპებს მართლაც გააჩნიათ მომავალი ამ ქვეყანაში. მაგრამ აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ მისი ნაშრომი 2014 წელსაა დაწერილი, მაშინ, როცა ასეთი მოსაზრება ძალზე პოპულარული იყო. ჯერ კიდევ ფართოდ იყო გავრცელებული.

ამ ორი ავტორის მსგავსი ნაშრომები მრავლად მოიძებნება. იქაც ლიბიის სახელმწიფოებრიობასა და რევოლუციის შეცდომებია ხაზგასმული, ხოლო ჩემის კვლევის საგანსა და მნიშვნელოვან კითხვებს კი, რამდენადაც ჩემთვის ცნობილია, ყოველთვის გვერდს უვლიან.

არაბული გაზაფხული

არაბული გაზაფხული ჩრდილოეთ აფრიკის რეგიონში რევოლუციურ მოვლენად შეგვიძლია ჩავთვალოთ. ამ მოძრაობის დამსახურებაა მნიშვნელოვანი და საყურადღებო ცვლილები რეგიონში. დასაწყისში ის თავისუფლებისა და დემოკრატიის იმიჯს ატარებდა, მაგრამ, მოგვიანებით, არაბული გაზაფხულის რიგებში, თავი იჩინეს რადიკალური ისლამის მიმდევრებმა, ლიდერებმა, მომხრეებმა და გამავრცელებლებმა. დღეს არსებული მსოფლიო პოლიტიკური კლიმატი, იმ ფაქტზე მიგვითითებს, რომ ისლამი და დემოკრატია ანტონიმია.

არაბული გაზაფხული შემზარავი ფაქტით დაიწყო: ტუნისში, 2011 წელს, 17 დეკემბერს, სიღარიბის ზღვარს მყოფი ახალგაზრდა ქალაქის მერიის წინ, ქუჩაში, გამოვიდა, ბენზინი გადაისხა და ცეცხლი წაიკიდა. მისმა ასეთმა საქციელმა დასაბამი მისცა მასობრივ აქციებს ჯერ მის ქალაქში, შემდეგ კი მთელ ქვეყანაში. ეკონომიკური სიდუხჭირე, რისი დასტურიც იყო ქუჩაში გამოსული ათასობით ადამიანი, მართლაც გაუსაძლისი იყო და რევოლუციების ტალღა დანარჩენ არაბულ ქვეყნებსაც მისწვდა. არაბულ გაზაფხულს მიაკუთვნებენ იმ საპროტექსტო აქციებს, გაფიცვებსა და მსვლელობებს, რომლებიც 2011 წლიდან 2012 წლამდე ხდებოდა შემდეგ ქვეყნებში: ტუნისში, ეგვიპტეში, ლიბიაში, იემენში, სირიაში, ბაჰრეინში.

მალაიზიის საერთაშორისო ისლამური უნივერსიტეტის ფილოსოფიის დოქტორი ელფატიჰ აბდელსალამი თავის ნაშრომში ირწმუნება, რომ ამ რევოლუციის გამომწვევ მიზეზებს ბევრად უფრო ღრმა წარსულში აქვს ფესვები გადგმული და ის მოსახლეობის ზოგადი სოციალური, ეკონომიკური სიდუხჭირითა და უსამართლობით იყო განპირობებული. ქვეყნების ეკონომიკური რესურსები მთლიანად ორგანიზებული იყო რამდენიმე ადამიანის, ოჯახის ან საზოგადოების ხელში (Mokhefi, 2011). საკუთარი ქვეყნების მდიდარი რესურსებით მხოლოდ მოსახლეობის მცირედი პროცენტი სარგებლობდა, ისინიც, უმეტესად, მმართველ

კლასს წარმოადგენდნენ და სიმდიდრის გარდა არც ძალაუფლების განაწილება სურდათ ვინმესთან. ასევე, ცხადი იყო ნეპოტიზმი და ინფლაცია.

XX საუკუნის დასაწყისისთვის ქვეყნის ინსტიტუტების გაუმართავი მუშაობა სულ უფრო ცხადი ხდებოდა და საზოგადოების უნდობლობას იწვევდა. ამ მოვლენისადმი კრიტიკულ დამოკიდებულებას ისიც განსაზღვრავდა, რომ ჩრდილოეთ აფრიკის ქვეყნების ახალგაზრდები სწავლა - განათლების მისაღებად ევროპასა და ამერიკაში მიდიოდნენ და უკვე განათლებამიღებულები სამშობლოში რომ ბრუნდებოდნენ, გრძნობდნენ, რომ მათი ქვეყნების წინსვლისა და განვითარებისათვის საჭირო იყო ძირეული ცვლილებების განხორციელება.

არაბული ქვეყნებისთვის საპროტესტო მოძრაობები და ამბოხება ახალი არ ყოფილა. მაგრამ არაბული გაზაფხული სრულიად ახალი მოვლენაა, რადგანაც უახლეს ისტორიაში, ახლო აღმოსავლეთისა და ჩრდილოეთ აფრიკის ქვეყნები („მენა“) პირველად აუჯანყდნენ არა დამპყრობელ, იმპერიულ და კოლონიალისტურ ძალებს, არამედ საკუთარ სახელმწიფოს (Abdelsalam, 2015).

აქვე აღსანიშნავია ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტი, კერძოდ, ამ ქვეყნების დემოგრაფიული მონაცემები. 50-60-იან წლებში, როდესაც არაბული გაზაფხულის ქვეყნები ჩამოყალიბდნენ, მათი მოსახლეობა საკმაოდ მცირე იყო, ლიბიაში, დაახლოებით მილიონ ასი ათასი მოსახლე ცხოვრობდა (Pyramid, 1951). მაგრამ დროთა განმავლობაში ამ ქვეყნებში დაიწყო მოსახლეობის საოცარი სისწრაფით ზრდა. არაბულ გაზაფხულამდე ხუთი წლით ადრე არაბულ ქვეყნებში 314 მილიონი მოსახლე ცხოვრობდა (Manfreda, 2017). მოსახლეობის ასეთ ზრდამ თან მოჰყვა სოციალური პირობების გაუარესება, რასაც ზედ დაერთო ნავთობზე ფასების ვარდნა და არასტაბილური ეკონომიკა. მოსახლეობასთან ერთად, შესაბამისად, გაიზარდა უმუშევართა რიცხვიც. სახელმწიფოებს არ გააჩნდათ არავითარი ინსტიტუტი, რესურსი ან საშუალება, რომ თავისი მოსახლეობის ელემენტარული მოთხოვნილებები დაეკმაყოფილებინათ (Idris, 2016, გვ. 4).

არაბულმა გაზაფხულმა ტუნისიდან ეგვიპტეში გადაინაცვლა. აქციებმა, დემოსტრაციებმა და პროტესტმა აქაც მასობრივი ხასიათი მიიღო და ათი ათასობით ადამიანი გამოიყვანა ქუჩაში. არაბული ქვეყნების მკაცრი ხელისუფლება გულხელდაკრეფილი არ აპირებდა პროტესტის ყურებას და ქუჩაში გამოსულ ხალხს შეიარაღებული პოლიცია და შესაბამისად აღჭურვილი ჯარისკაცები დაუპირისპირა. დღესდღეობით, ამ ქვეყნების მონაცემების თანახმად, არაბულ გაზაფხულს დაახლოებით 35 ათასი ადამიანი ემსხვერპლა (Rettig, 2011). თუმცა ეგვიპტელმა ხალხმა თავისას მიაღწია და პრეზიდენტი ჰოსნი მუბარაქი თანამდებობიდან გადადგა, თუმცა ეს ფაქტი არ ყოფილა ეგვიპტის დემოკრატიზაციის გარანტი.

არაბულმა გაზაფხულმა იფეთქა ლიბიასა და სირიაშიც იფეთქა. ეს რევოლუციური ჯაჭვი კიდევ იმითაც იყო საინტერესო, რომ მას თითქმის არცერთი არაბული ტელევიზია არ აშუქებდა. რევოლუცია იმართებოდა სოციალური ქსელებიდან. ინტერნეტის ეპოქამდე, მთავრობებს ეკავათ ინფორმაციის გაცვლის სადავეები, მაგრამ სოციალურმა ქსელებმა ეს მდგომარეობა რადიკალურად შეცვალა. იმას, რომ ამ ქვეყნებს მიმდინარე მიმდინარე პროცესებს არ აშუქებდა მასმედია, მოსახლეობის დიდი უკმაყოფილება გამოიწვია. ინტერნეტისა და სოც. ქსელების მეშვეობით ხდებოდა აქციების დაანონსება, დაგეგმვა, განხორციელება და ამბოხებულებს შორის ინფორმაციის გაცვლა. არაბული გაზაფხულის ამსახველი ვიდეო ჩანაწერებისა და ფოტოების უდიდესი მასალა ამ მეთოდებითაა მოპოვებული.

არაბულმა სახელმწიფოებმა საფრთხეს თვალი რომ გაუსწორეს, გადაწყვიტეს, დათმობებზე წასულიყვნენ და დაიწყეს ზრუნვა სოციალური პირობების გასაუმჯობესებლად: გაზარდეს დახმარებები, ხელფასები, პენსიები, გააუმჯობესეს სხვადასხვა სოციალური სერვისები და ამ ღონისძიებებმა ზოგან მმართველებისთვის დადებითი შედეგები გამოიღო. მაგრამ დაპირისპირებებმა დაუსრულებელი ხასიათი მიიღო სირიაში. სირიის პრეზიდენტი ბაშარ ალ-ასადი გადადგომას არ აპირებდა, არც რაიმე მნიშვნელოვან ცვლილებებს გეგმავდა. ამას ისიც ემატებოდა, რომ ისლამური

სახელმწიფოს გავლენა ყველაზე დიდი სირიაში იყო, რამაც მეტისმეტად გააჭიანურა და მომავალში სულ სხვა დაპირისპირების სახე შესძინა რევოლუციური ტალღას.

კადაფის პოლიტიკა და არაბული გაზაფხულის მომწიფება ლიბიაში

ლიბიის სახელმწიფო, გაეროს გადაწყვეტილებით, 1947 წელს გახდა დამოუკიდებელი (SAHO, 2015). მის სათავეში კი კვირინის გავლენიანი მმართველი, იდრის ალ-სენუსი (The Editors of Encyclopaedia Britannica, 2018) მოექცა და თავი მეფედ გამოაცხადა. ამ სრულიად არადემოკრატიულ ნაბიჯზე პრეტენზია არავის განუცხადებია. პირიქით, მეფის დასახმარებლად ინგლისის მთავრობამ ლიბიაში გაგზავნა თავისი წარმომადგენლები, რომლებმაც ქვეყნის ეკონომიკური სიძლიერის გარანტად 1955 წელს ნავთობის ძიება დაიწყეს. რამდენიმე წელიწადში იპოვეს კიდევ და 1959 (WOLFE, 2011) წელს ლიბია უკვე ნავთობის ექპორტიორ ქვეყნად იქცა. საშინაო ეკონომიკაც აღმავლობის გზას დაადგა, მაგრამ, მოგვიანებით, როგორც სხვა არაბულ ქვეყნებში, ისე ლიბიაშიც ასეთი რესურსების ბატონ-პატრონები მხოლოდ მცირე კლანები გახდნენ. კლანების გაბატონება და ტომობრივი ყოფა კი დემოკრატიის პერსპექტივებს ყოველთვის აზიანებს. მაშინდელი ლიბიის მოსახლეობა მილიონ ნახევარსაც არ შეადგენდა, მაგრამ მათი სოციალური კეთილდღეობა ლიბიის ერთპიროვნული მმართველისთვის (მეფისთვის)დიდი პრიორიტეტს არ წარმოადგენდა (Aghayev, 2013).

მეფე იდრისი 1969 წელს თურქეთში გაემგზავრა სამკურნალოდ და სწორედ ეს მომენტი გამოიყენეს ახალგაზრდა ლიბიელმა მეზრძოლებმა სახელმწიფო გადატრიალების მოსაწყობად. გადატრიალების სათავეში იდგა მუსლიმური სამმო, რომელსაც პოლკოვნიკი მუამარ კადაფი ხელმძღვანელობდა. გადატრიალება წარმატებით განხორციელდა და მუამარ კადაფიმ ქვეყანა ლიბიურ - არაბულ რეპსუბილიკად გამოაცხადა, თავისი თავი კი - მის ერთპიროვნულ მმართველად. ფაქტობრივად, ერთი დიქტატორი მეორემ ჩაანაცვლა. მოგვიანებით, 1972 წელს, მან ოპოზიციური პოლიტიკური პარტიების ჩამოყალიბება და მათში გაწევრიანებაც კი აკრძალა და უკანონოდ სცნო (Hatita, 2011).

მიუხედავად ამისა, კადაფის მმართველობის პირველი წლები საკმაოდ წარმატებული აღმოჩნდა. ინგლისელი ჟურნალისტი დადებითად აფასებდა ლიბიელი ახალგაზრდების ჩაცმულობასა და განათლებას. იმასაც კი აღნიშნავდა, რომ ლიბიის მშპ ინგლისსაც კი უსწრებდა. სამაგალითოდ ახასიათებდა ეკონომიკური კეთილდღეობის გადანაწილებას და იმ სოციალურ პირობებს, რასაც სახელმწიფო თავის მოქალაქეებსა და, მით უმეტეს, ახალდაქორწინებულ წყვილებს სთავაზობდა: საცხოვრებელ ბინებს, მანქანებს, ნულპროცენტთან სესხებს და ა.შ. რომ არაფერი ითქვას ჯანმრთელობის დაზღვევაზე.

კადაფიმ ასევე მომგებიანი რეფორმები გაატარა ნავთობინდუსტრიაში, რამაც სულ რაღაც ერთ წელიწადში, 1 მილიარდი დოლარის მოგება მოუტანა ლიბიას (Sally Totman, 2015, pp. 1-2). ეს ფული მთლიანად სოციალურ პროექტებში დაიხარჯა და ლიბიის მოსახლეობამ მართლაც იგრძნო და საკუთარი თვალთ დაინახა, თუ რა სარგებელი მოჰქონდა მათი ქვეყნის რესურსებს. მართალია, ეს დადებითი მოვლენა იყო, მაგრამ მას მეორე მხარე ჰქონდა, კერძოდ, მოსახლეობა ხედავდა როგორი მომგებიანი იყო დიქტატორული რეჟიმი და დემოკრატიული მმართველობის პოპულარობა და საჭიროება სულ უფრო და უფრო მცირდებოდა. პოლკოვნიკი კადაფი ხდებოდა ლიბიელი ხალხის კეთილდღეობისა და გაერთიანების ერთადერთი სიმბოლო.

ლიბია მდიდარი იყო ნავთობით, მაგრამ მას არ ჰქონდა სასმელი საკმაოდ ღარიბი იყო სასმელი წყლის მარაგი. პოლკოვნიკმა კადაფიმ 33 მილიარდი დოლარი დახარჯა, რომ ლიბიის მოსახლეობის 70%-ს სუფთა სასმელი წყალი ჰქონოდა.

მიუხედავად ასეთი რევოლუციური ცვლილებებისა, 70-იანი წლების დასასრულს, კადაფი მაინც ბოროტი, ერთპიროვნული და ავტოკრატიულ ლიდერად იქცა. კადაფის მმართველობის სისტემა დაფუძნებული იყო ტომობრივ მმართველობაზე. ლიბიაში დაახლოებით ორიათასამდე ტომია, მათ შორის 140 სარგებლობს სერიოზული პოლიტიკური გავლენით. ამ 140 ტომიდან ორმოცდაათი იყო დაპატრონებული ქვეყნის სოციალ-ეკონომიკურ და პოლიტიკურ სტრუქტურებს. როდესაც კადაფი

ქვეყნის სათავეში მოვიდა, ტომობრივი მმართველობის სტრუქტურა თავის იარაღად აქცია. ის თავის პოლიტიკაში სწორედ ამ ტომებს ეყრდნობოდა და საქმე იქამდეც კი მივიდა, რომ ქვეყნის არაერთ რეგიონში, კონსტიტუციასა და კანონზე მაღლა ტომების სამართალი და წეს-ჩვეულებები (Aghayev, 2013, გვ. 193-197). დადგა.

ერთ-ერთი ყველაზე ნიშანდობლივი რეფორმა 1978 წელს გატარდა. პოლკოვნიკმა კადაფიმ გადაწყვიტა, რომ ყველა ლიბიელს უნდა ჰქონოდა საკუთარი სახლი. შესაბამისად, ყველას, ვისაც ორი ან მეტი სახლი ჰქონდა - საკუთრება ჩამოერთვა, და ეს ბინები, საკმაოდ იაფად მიჰყიდეს მასში მცხოვრებ ადამიანებს (Black, 2011). ეს რეფორმა, ერთის მხრივ, ზოგს შეიძლება დადებით ნაბიჯად ჩეთვალოს, მაგრამ მარად მზარდი მოსახლეობის პირობებში, ბინების მინიმალურ ფასად გაყიდვა, არც თუ ისე ჭკვიანური და გრძელვადიანი ეკონომიკური გათვლა იყო. ამ რეფორმამ დემოკრატიის ერთ-ერთი ძირეული ფასეულობა - კერძო საკუთრების უფლება, სრულიად აღმოიფხვრა. მოსახლეობაში დოვლათის დაგროვების სურვილის სერიოზული საფრთხე შეექმნა, რადგანაც დიქტატურის პირობებში დოვლათის დასაგროვებლად შრომა უაზრობად იქცა. ლიბიელ ხალხს ყველაფერი თავისი ლიდერისთვის უნდა გადაეხარებინა და მის იმედად ყოფილიყო.

სახლების რეფორმის შემდეგ კერძო სექტორის ჯერი დადგა, ასეულობით კერძო ფირმა და კომპანია გადაიქცა სოციალურ საწარმოდ და კოოპერატივად. ლიბიელები აშკარად გრძნობდნენ, რომ ქვეყნის ერთპიროვნული ლიდერი სხვადასხვა სოციალურ ექსპერიმენტებს ატარებდა მათზე, და ამ ექსპერიმენტებს წარმატებული დასასრული არ ეწერა.

90-იანი წლების ბოლოს კადაფიმ აშკარად და თავისუფლად დაიწყო ტერორისტული ორგანიზაციების მხარდაჭერა, დაფინანსება და ჯარისკაცებით მომარაგებაც კი. რის გამოც გაერომ ლიბიას უმკაცრესი სანქციები (Nations, 1993) დაუწესა და მისი ნავთობექსპორტი სხვა წლებთან შედარებით მკვეთრად დაეცა, რასაც ლიბიაში ეკონომიკური მდგომარეობის გაუარესება მოჰყვა.

გამომდინარე იქიდან, რომ ლიბიის შემოსავლების სრული უმეტესობა ნავთობის ექსპორტზე იყო დაყრდნობილი, რაც სახელმწიფო სტრუქტურების მთავარ რესურსსაც შეადგენდა (Ibrahim, 2013, pp. 537-540), აშკარა იყო, რომ ქვეყნის ინფრასტრუქტურა მძიმე დარტყმის ქვეშ მოექცა. ყოველგვარი სოციალური კეთილდღეობა, რითაც მოქალაქეები კადაფის აღზევების პერიოდში სარგებლობდნენ, ახლა, 2000 წლისთვის, ნულს გაუტოლდა. მაგრამ დიქტატორი მმართველი კვლავაც არ აქცევდა ყურადღებას ადამიანის უფლებების ან დემოკრატიული ფასეულობების დანერგვა-განვითარებას.

კადაფის უნდოდა „ბრძენი დესპოტის“ (Aghayev, 2013, გვ. 193-197) ტიტული ეტარებინა და იმგვარი პოლიტიკური კლიმატი შექმნა, სადაც მის გარდა არცერთი ლიდერი არ გამოჩნდებოდა. მართალია, არსებობდა სხვადასხვა დასახლებების წარმომადგენლობითი სტრუქტურა, მაგრამ ერთი დასახლების მაცხოვრებელს წარმოდგენა არ ჰქონდა, ვინ იყო მეორე დასახლების წარმომადგენელი. როდესაც პოლიტიკაზე მიდგებოდა საუბარი, მოსახლეობა სრულმა უმეტესობამ კადაფის გარდა ვერავის ცნობდა. კადაფის უნდოდა ოპოზიციის ან კონკურენციის იდეა საერთოდ აღმოეფხვრა საზოგადოებიდან, მაგრამ ამით იმავე ტოტი მოჭრა, რომელზეც, ზოგადად, მმართველი წრეები სხედან ხოლმე. რადგანაც კონკურენციისა და ოპოზიციის გარეშე ნაკლებ თვალსაჩინო ხდებოდა პრობლემები, რომლებსაც პრიორიტეტების მიხედვით დალაგება და მუშაობა დასჭირდებოდა. ერთია რომ მოსახლეობა იყო პოლიტიკურ სიბნელეში, მაგრამ ასეთსავე სიბნელეში იყო თავად კადაფი, რომელსაც მოსახლეობის ნამდვილი ხმა, მოთხოვნები და სურვილები ვერ სწვდებოდა. მოქალაქეებსა და მათ ლიდერს შორის წარმოიშვა საოცარი ვაკუუმი და ერთმანეთზე ორივეს მხოლოდ ვარაუდები და ზოგადი წარმოდგენები ჰქონდათ. ძალიან რთულია დემოკრატიაზე საუბარი იმ საზოგადოებაში, რომელშიც მმართველი და მოქალაქე ასე ძალიან არიან დაშორებული ერთმანეთს.

კადაფი თავის ცნობილ მწვანე წიგნში მნიშვნელოვან ადგილს უთმობს რელიგიისა და დემოკრატიის შედარებას (Кадафи, 1976, стр. 16-19). და აღიარებს, რომ დემოკრატია, როგორც ის დასავლურ სამყაროშია დამყარებული, არ გამოხატავს ხალხის ნებას. პირიქით, დასავლური კონსტიტუციები არის კონკრეტული ჯგუფების, კლანებისა და ინდივიდების მიერ შედგენილი წესები, რომელიც დანარჩენ მოსახლეობას თავს მოახვიეს. „ჭეშმარიტი დემოკრატიის“ საფუძველს პოლკოვნიკი კადაფი მხოლოდ ტრადიციებსა და რელიგიაში ხედავს, რადგან ტრადიციები საზოგადოების საყოველთაო შეთანხმების შედეგია, ხოლო რელიგია უზენაესი არსების, ალაჰის, სიტყვაა და მასზე წინ არაფერი და არავინ დგას. დემოკრატიაში ის საერთოდა ვერ ხედავს თავისუფლებას, მაშინ, როცა რელიგიის შეზღუდვა თავისუფლების საფრთხედ მიაჩნია. მისი აზრით, რელიგია ტრადიციებისგანაც შედგება და ამით უკეთესად გამოხატავს ხალხის ნებას. შესაბამისად, ბევრად უფრო ღირსეულ კანონებსაც რელიგიიდან ვიღებთ.

პოლკოვნიკ კადაფის მიერ გატარებული უსამართლო და ხშირად არაგონივრული პოლიტიკა, ახალ ინფორმაციულ საუკუნეში ლიბიის მოქალაქეთა უმეტესობისათვის თვალსაჩინო გახდა. ეს პროტესტი განპირობებული იყო ეკონომიკური და მატერიალური სიდუხჭირით, რომელსაც ფონად ერთვოდა უუნარო პოლიტიკური ლიდერის დისფუნქციური რეჟიმი (Abdelsalam, 2015, გვ. 122-124; 136) . ლიბიის მოსახლეობას და ახალგაზრდობას სჭირდებოდა ცვლილებებია, მაგრამ კონკრეტულად როგორი ცვლილება იყო საჭირო - ეს დღემდე განსახილველ თემად რჩება. ლიბიელმა საზოგადოებამ წამოიწყო ცვლილების ტალღა, მაგრამ ის სრულიად მოუმზადებელი იყო დემოკრატიული ნაბიჯების გადასადგმელად , რადგან ამ საპროტესტო ტალღაში საკმაოდ დიდ როლს ასრულებდნენ ისლამური რელიგია და მისი წარმომადგენლები (EGHDAMIAN, 2014).

ბენღაზიში გამართული პროტესტები 17 თებერვალს უკვე სამოქალაქო ომში გადაიზარდა, როდესაც ძალოვანმა სტრუქტურებმა ცეცხლი გაუხსნეს აქციაზე შეკრებილ ხალხს, რომლებიც მისი რეჟიმის დამხობას მოითხოვდნენ. ამ მოვლენამ კი

პროტესტები მთელს ქვეყანაში მალე ააქცია ამბოხებად. მთელი ეს ძალა კადაფის რეჟიმის წინააღმდეგ სამოქალაქო ომში ჩააბა (Barker, 2011). ამის შემდეგ, მემბოხე ოპოზიციურმა ძალებმა სულ უფრო დიდი ნაბიჯებით იწყეს სვლა: დააარსეს ლიბიის გარდამავალი საბჭო, რომელსაც ოფიციალური მთავრობის როლი უნდა შეესრულებინა და რომელიც გაერომ ლეგიტიმურად სცნო (THE ASSOCIATED PRESS, 2011). მემბოხეები გამარჯვების გზაზე იდგნენ.

აშშ-ს ჩართულობა ლიბიის არაბულ გაზაფხულში

ჯერ კიდევ მეორე მსოფლიო ომის მიმდინარეობისას, 1940 წელს, ამერიკამ ლიბიაში, ტრიპოლთან ახლოს, საჰაერო სამხედრო ბაზა განათავსა, რომელიც 1971 წლამდე მოქმედებდა და 4000-მდე მომსახურე სამხედრო პერსონალისაგან შედგებოდა (Ploch, 2011). ბაზის ძირითადი მოვალეობა ევროპაში მიმდინარე საომარ მოქმედებებში მოკავშირეების მხარდაჭერა იყო და მათ ბომბდამშენ პლაცდარმს წარმოადგენდა. მაგრამ ასევე საგულისხმოა, რომ ამ ბაზამ დიდი ჰუმანიტარული დახმარება გაუწია 60-იან წლებში წყალდიდობისა და მიწისძვრისგან დაზარალებულ ლიბიელებსა და ტუნისელებს.

1952 წლიდან ეს ბაზა გახდა ამერიკისა და ევროპის მთავარი ინსტრუმენტი, როცა ამ უკანასკნელთ ჩრდილოეთ აფრიკის ქვეყნებზე, მათ შორის ლიბიაზე, პასუხისმგებლობა დაეკისრათ. მას შემდეგ, ამ სამხედრო ბაზამ არაერთხელ გამოიცვალა სახელი, მოკლევადიანი მიზნების განხორციელების შემდეგ, 2007 წლის 1 ოქტომბერს, „აფრიკომი“ დაერქვა. „აფრიკომის“ მისია დროთა განმავლობაში იზრდებოდა, მაგრამ როგორც აშშ-ს თავდაცვის წარმომადგენლები საჯაროდ ამტკიცებდნენ, მისი მთავარი მიზანი რეგიონში სტაბილურობისა და მშვიდობის შენარჩუნება და გაძლიერება იყო, რაც მაღალი სამხედრო პროფესიონალიზმით უნდა განხორციელებინათ. ამ ორგანიზაციის მოვალეობაა რეაგირება ნებისმიერ კრიზისზე და ნებისმიერი სახის აგრესიის ჩახშობა.

დღეს „აფრიკომის“ მთავარ ვებგვერდზე (Africom) წერია, რომ „აფრიკომი“, საერთაშორისო პარტნიორებთან ერთად, ხელს უწყობს სამხედრო თავდაცვის განვითარებას, კრიზისის მართვასა და აცილებას, ტრანსნაციონალური უსაფრთხოების დაცვას, რათა გააღრმავოს აშშ-ს ნაციონალური ინტერესები და განამტკიცოს რეგიონალური უსაფრთხოება, სტაბილურობა და აღმავლობა. მგონი, სრულიად ნათელი უნდა იყოს, რომ „აფრიკომის“ ბაზა არაჩვეულებრივი

სტრატეგიული პუნქტია აშშ-სთვის, რომელმაც 2001 წლის 11 სექტემბრის მოვლენების შემდეგ სამართლიანი ინტერესს იჩენს ახლო აღმოსავლეთში მიმდინარე მოვლენების მიმართ.

საგულისხმოა ის ფაქტი, რომ სხვა ლიდერებთან ერთად, კადაფი ყოველთვის ეწინააღმდეგებოდა რეგიონში „აფრიკომის“ არსებობას. ამიტომ ამ ბაზების შტაბ-ბინა გერმანიაში, შტუტგარდში გადავიდა. მიუხედავად ამისა, აშშ-ს აფრიკის 54 ქვეყანაში 50 ბაზა (Neuhaus, 2017) აქვს განლაგებული და არც ტრიპოლის მიმდებარე ტერიტორიიდან მოუცვლია ფეხი. მაგრამ არაბულ გაზაფხულამდე აფრიკის ქვეყნები და ლიბია ამერიკის პოლიტიკაში დიდი პრიორიტეტით არ სარგებლობდნენ და რეგიონს ჩინეთთან საკონკურენციო არეალად აღიქვამდნენ (Lyman).

2011 წელს, როდესაც ლიბიაში არაბული გაზაფხული თავისი სრული სიმწვავეით იდგა და ერთმანეთს დაპირისპირდა მშვიდობიანი მოსახლეობა და ძალოვანი სტრუქტურები, რასაც მალევე მოჰყვა მსხვერპლი, აშშ-მ ჩათვალა, რომ ჩაურევლობა უპასუხისმგებლობა იქნებოდა. 2011 წლის 18 მარტს პრეზიდენტმა ობამამ სპეციალური პრესკონფერენცია (House, 2011) მოიწვია, რათა უკეთესად გაეცნო თავისი მოქალაქეებისათვის ლიბიაში მიმდინარე მოვლენები, ამ მოვლენათა შინაარსი და აშშ-ს სტრატეგიები მის დასარეგულირებლად.

პრეზიდენტმა ბარაკ ობამამ განაცხადა, რომ ლიბიის მოქალაქეები, რომლებიც საკუთარი მთავრობისაგან თავიანთი უნივერსალური უფლებების დაცვას მოითხოვდნენ, „რკინის მუშტს“ შეეჯახნენ. პრეზიდენტმა ობამამ ასევე აღნიშნა, რომ ლიბიის სახელმწიფო სტრუქტურათა ლიდერებმა ხალხის მხარე დაიჭირეს და განუდგნენ პოლკოვნიკ კადაფის, რაც, სხვა ყველაფერთან ერთად, საკმარისი მიზეზი აღმოჩნდა იმისათვის, რომ აშშ-ს პრეზიდენტს პოლკოვნიკი კადაფი არალეგალურ ლიდერად ეცნო. თავის სიტყვაში, მან ასევე ახსენა ის ფაქტები, თუ როგორ სასტიკად გაუსწორდნენ ქუჩაში გამოსულ მშვიდობიან მოქალაქეებს და როგორ დაესხნენ თავს საავადმყოფოებს, საიდანაც დაშავებული პაციენტები გაიტაცეს.

ამ მოვლენებზე სწრაფი რეაგირება მოახდინეს აშშ-მ და გაერომ, რაც დაუყოვნებელი სანქციებით გამოიხატა. გაეროს უშიშროების საბჭომ ეკონომიკური სანქციები შეიარაღებაზე განავრცელა და შეწყვიტა ლიბიაში ამ სფეროში ოპერირება. გაერომ ასევე მობილიზება გაუკეთა ჰუმანიტარულ ძალებს ლიბიის საზღვრებზე, რათა ძალადობისგან თავდაღწეულ ადამიანები თავშესაფრის გარეშე არ დარჩენილიყვნენ.

პრეზიდენტმა ობამამ განაცხადა, რომ კადაფიმ მკაცრი გაფრთხილება მიიღო, რომ შეეჩერებინა თავისი სასტიკი რეჟიმი ან პასუხი ეგო თავის მოქმედებებზე. გაეროს ძალადობის შეწყვეტის კამპანიას არაბული ლიგაც შეუერთდა (Richard Leiby, 2011), მაგრამ კადაფიმ ყური არავის ათხოვა. ბარაკ ობამამ განაცხადა, რომ კადაფიმ წლების განმავლობაში არაერთხელ გამოამჟღავნა, რომ ძალისმიერი მეთოდების გამოყენება არ ეხამუშებოდა, როცა ამერიკელი ხალხის სამტროდ აფინანსებდა ტერორისტულ ორგანიზაციებს. და არც საკუთარ საზღვრებს შორის ერიდებოდა არასასურველი პირების ლიკვიდაციას. პრეზიდენტმა ობამამ ხაზი გაუსვა კადაფის სიტყვებს, როდესაც ამ უკანასკნელმა ბენლახის მემბოხეებზე განაცხადა: „ჩვენ არავის დავინდობთ და არავის შევიბრალებთ.“

პრეზიდენტი ობამა დარწმუნებული იყო (Telegraph, 2011), რომ თუ კადაფის არ შეაჩერებდნენ, ის კვლავაც გააგრძელებდა საკუთარი ხალხის რეპრესიებს, რასაც ათასობით ადამიანი შეეწირებოდა, ჰუმანიტარული კრიზისი გამწვავდებოდა და დაიწყებოდა რეგიონის დესტაბილიზაცია, რაც არც აშშ-ს და არც მისი პარტნიორების ინტერესებში არ შედიოდა, რადგანაც ამ რეგიონის უსაფრთხოებას, საკუთარ უსაფრთხოებასთან აიგივებდნენ.

პრეზიდენტმა ობამამ განაცხადა (PBS News, 2011), რომ თუკი საერთაშორისო მეგობრობა უფრო აქტიურად არ ჩაერთვებოდა ლიბიის მიმდინარე მოვლენებში, ეს ჩრდილს მიაყენებდა საერთაშორისო სამართალსა და დემოკრატიულ ფასეულობებს. შესაბამისად, პრეზიდენტმა ობამამ ორი მიზანი დაისახა: გაეროს მეშვეობით მოკავშირეების მობილიზება, ლიბიაში უდანაშაულო მოქალაქეების უსაფრთხოება და კადაფის რეჟიმის პასუხისმგებლობის საკითხის დაყენება. არაბული ლიგისა და

ლიბიელი ხალხის მოთხოვნით, გაერომ გამოსცა რეზოლუცია (Ben Smith, 2011), რომელის თანახმად ნებისმიერი ხერხის გამოყენება დასაშვებად იქნებოდა მიჩნეული, თუკი ის შეაჩერებდა ლიბიაში მკვლელობების სერიას, ეს კი ლიბიაში No fly zone-ს (Security Council, 2011) დაწესებასაც ითვალისწინებდა.

არაბული ლიგა, აშშ, დიდი ბრიტანეთი და საფრანგეთი შეთანხმდნენ, რომ ცეცხლის შეწყვეტა დაუყოვნებლივ უნდა მომხდარიყო. რეზოლუციის თანახმად (United Nations, 2011), კადაფის უნდა შეეჩერებინა თავისი შეიარაღებული ძალები, რომლებიც მიდიოდნენ ბენღაზისა და სხვა რამდენიმე მჭიდროდ დასახლებული პუნქტების დასაკავებლად, გაეგრძელებინა თავისი მოსახლეობის გაზითა და წყლით მომარაგება, და უფლება მიეცა, გაეროს ჰუმანიტარულ ძალებს ლიბიელი ხალხისთვის დახმარება აღმოეჩინათ. ეს იყო კატეგორიული მოთხოვნები.

პრეზიდენტი ობამა, ასევე ხმამაღლა აცხადებდა, რომ ეს ოპერაცია არ იყო მხოლოდ აშშ-ს ინტერესების სფერო და ლიბიის პრობლემაზე აშშ გაერთიანებულ ერებთან ერთად მუშაობდა, რაც კონკრეტულად ძალიან დიდ ჩართულობას ნიშნავდა დიდი ბრიტანეთისა და საფრანგეთის მხრიდან. ასევე განაცხადა, რომ აშშ არ აპირებდა ლიბიის მიწაზე საკუთარი სახმელეთო ძალების შემშვებას.

ამერიკის პრეზიდენტის მიერ გაკეთებული განცხადებები ძალევე მოვიდა სისრულეში და თითქმის არცერთი დეტალი არ შეცვლილა. ყველაზე მნიშვნელოვანი „საომარი“ მოქმედება, რაც ლიბიაში განხორციელდა, იყო კოალიციის მიერ ლიბიის საჰაერო თავდაცვის ბაზების დაბომბვა (Kopp) და შესაბამისად, ლიბიის საჰაერო ძალების სრული განადგურება. ამ მოქმედებას დიდი კრიტიკა მოჰყვა (Xian, 2012), რადგანაც ლიბია, როგორც ქვეყანა, თითქმის სრულიად დაუცველი აღმოჩნდა. მაგრამ კოალიციის წევრები არ ენდობოდნენ კადაფის რეჟიმს და თავიანთი ძალოვანი სტრუქტურების უსაფრთხოების მიზნით, იძულებულნი იყვნენ ეს გაეკეთებინათ, რათა გადაადგილებისას რისკის წინაშე არ აღმოჩენილიყვნენ კოალიციის საჰაერო და ჰუმანიტარული ძალები.

აშშ გაეროსთან ერთად აგრძელებდა ლიბიაში ჰუმანიტარულ ოპერაციებს. აშშ-ს მთავარი ინტერესი იყო ლიბიაში და შესაბამისად მთელ რეგიონში სტაბილურობის შენარჩუნება. ამერიკის პრეზიდენტს უნდოდა, მომავალი დე-ფაქტო მთავრობისა და შემდეგ დემოკრატიულად არჩეული მთავრობისათვის გადაეცა 30 მილიარდ დოლარად შეფასებული ქონება, რომელიც აშშ-მ ლიბიას გაუყინა, (Sweet, 2011) (NewsHour, 2011), რათა თავისუფლად და დამოუკიდებლად დაეწყოთ ლიბიის სახელმწიფოს აღორძინება.

არაბული გაზაფხულის კულმინაცია ლიბიაში

მართალია, ლიბიის ამბოხებულთა უდიდესი ნაწილი და მამოძრავებელი ტალღა ახალგაზრდები იყვნენ, მაგრამ ეს ფაქტი მაინც არ წარმოადგენს სრულ ჭეშმარიტებას. როგორც უკვე ნაშრომში იყო ნახსენები, ოპოზიციურ მოძრაობას გავლენიან ტომთა მეთაურები და ლიდერებიც შეუერთდნენ და კადაფის წინააღმდეგ გამოვიდნენ. 2011 წლის 27 თებერვალს ლიბიის ოპოზიცია გაერთიანდა და ლიბიური ნაციონალური საბჭოს სახელი დაირქვა. ნაციონალური საბჭო ოფიციალურად ცნეს და გაეროს ოფიციალურ წევრებად აღიარეს (United Nations, 2011). მაგრამ ოპოზიციურ მოძრაობაში ყველაზე დიდი გავლენით ლიბიური ისლამის მებრძოლთა (The Irish Times, 2011) ჯგუფი სარგებლობდა. ისინი კი ცნობილი იყვნენ თავიანთი კავშირებით ალ-ქაიდასთან, რის გამოც აშშ-სა და გაეროს ტერორისტული ორგანიზაციების სიაში ჰყავდათ შეყვანილი.

ამის შემდეგ, ლიბიის ოპოზიციაში იწყება გამალებული შეიარაღება. საინფორმაციო საშუალებები სხვადასხვა ინფორმაციას ავრცელებდნენ, ზოგის მიხედვით, ლიბიაში ეგვიპტის საზღვრიდან შედიოდა იარაღი, ზოგი წყარო აშშ-საც აბრალებდა ოპოზიციის იარაღით მომარაგებას. ისეთი ცნობებიც კი გავრცელდა, რომელშიც აცხადებდნენ, რომ ფრანგულმა ავიამზიდმა ჰაერიდან ჩაუყარა აჯანყებულებს სხვადასხვანაირი ცეცხლსასროლი და ტანკსაწინააღმდეგო იარაღი. სხვა წყაროები იმასაც იუწყებოდნენ, რომ აჯანყებულთა ხელში იმდენი იარაღი მოხვდა, რომ ოპოზიციონერებმა თავად დაიწყეს რეგიონში სხვადასხვა დაჯგუფებებთან ვაჭრობა. მაგრამ ფაქტი ერთია: რეალურად დაუცველი და გაუკონტროლებელი ლიბიის საზღვარზე შეიქმნა ისეთი მდგომარეობა, რამაც განაპირობა ქვეყნის ტერიტორიაზე იარაღის თავისუფლად შეტანა, რაც განხორციელდა კიდევ. აჯანყებულები საკმაოდ კარგად იყვნენ შეიარაღებულნი და კადაფის წინააღმდეგ გამართული მშვიდობიანი აქციები ძალიან მალე გადაიქცა სამოქალაქო ომად. დაღუპულთა რაოდენობა

დღემდე უცნობია, მაგრამ შეტაკებები საკმაოდ სისხლიანი აღმოჩნდა (BBC News, 2011). ოპოზიციურმა ლიდერებმა ძლიერი წინააღმდეგობა გაუწიეს კადაფის სამხედროებს და ქვეყანაში მნიშვნელოვანი პუნქტები დიკავეს (Human rights investigations, 2011). სისხლიანი მოვლენების შედეგად ლიბის მოსახლეობამ მასიურად დატოვა ქვეყანა. რამდენიმე ასეული ათასი მოქალაქე იმიგრაციაში წავიდა ლიბის მოსაზღვრე ქვეყნებში (Mainwaring, p. 443).

2011 წლის ზაფხულში, ნატოს (Marriott, 2014) ძალებთან ერთად, ლიბიურმა ოპოზიციამ ტრიპოლიც დაიკავა, შემდეგ კი ქალაქ სირტესკენ წავიდნენ, სადაც კადაფი იმალებოდა. 20 ოქტომბერს კადაფი დაიჭრა, ამბოხებულებმა მისი დაჭერა მოახერხეს, სასტიკად გაუსწორდნენ და „ლინჩის წესით“ გაასამართლეს.

ლიბის სახელმწიფოს სათავეში გაეროს მიერ მხარდაჭერილი და ოფიციალურად ცნობილი ლიბის ნაციონალური გარდამავალი საბჭო მოვიდა. კადაფის დროს, დასავლეთისა და ამერიკის ბანკებში გაყინული ქონება, ქვეყანას სრულად დაუბრუნდა. ლიბის ნაციონალური გარდამავალი საბჭო მსოფლიოს ასზე მეტმა ქვეყანამ აღიარა. საბჭომ მოგვიანებით თავისი მოვალეობები პარლამენტს - გენერალურ ნაციონალურ კონგრესს, გადააბარა. არჩევნებში მონაწილეობდა 21 პარტია, რომლიდანაც ნაციონალური ძალების ალიანსმა გაიმარჯვა. ლიბის სახელმწიფო თითქოს დემოკრატიისაკენ მიდიოდა.

ისლამი ლიბიაში

სოციო-პოლიტიკური კვლევების დროს ყოველთვის აუცილებელია, რომ გავითვალისწინოთ სოციუმის კულტურული ძეგლები და ღირებულებები, ტრადიციები, წეს-ჩვეულებები და საშინაო თუ საგარეო ურთიერთდამოკიდებულებანი. ლიბიის შემთხვევაში თვალშისაცემი და აშკარაა ის ფაქტი, რომ ლიბიელი მოსახლეობა ტრადიციულად სუნიტური ისლამის მიმდევრები არიან.

სოციუმის გარდა, მაჰმადიანურ ტრადიციებს პოლიტიკურ ცხოვრებაშიც მყარად აქვს ფეხი გადგმული: ისლამური დღესასწაულები უქმე დღეებადაა ცნობილი, დროშა ადრე მთლიანად მწვანე ფერის იყო (რაც ისლამის მთავარი ფერია), რევოლუციის შემდეგ, ცვლილებების მიუხედავად, ახალ დროშაზე მაინც დარჩა მწვანე ფერი.

ქალაქი ტრიპოლი, რომელიც ჯერ ოსმალეთს ეკუთვნოდა (XVI-XVIII სს), შემდეგ კი ცოტა ხნით იტალიის კოლონიად ითვლებოდა, ცნობილი იყო ტრიპოლიტანიის სახელით. ჩრდილო-დასავლეთ აფრიკაში ის ერთგვარი რეგიონული პოლიტიკურ-ეკონომიკური ცენტრი გახლდათ. ტრიპოლიტანია ყოველთვის მოიაზრებოდა და ახლაც მოიაზრება მალრიბის (მაროკოს, ალჟირს, ტუნისს და ჩრდილო-დასავლეთ აფრიკის მიმდებარე ზოგიერთ რეგიონების) ნაწილად, რომელიც მთლიანად ისლამური რეგიონია (Library of Congress, 2005). აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ლიბიის დანარჩენი პოლიტიკური ცენტრების, როგორცაა კვირინი და მაშრიქი, მოსახლეობის სრულ უმეტესობას ტრადიციული, მუსულმანური მოსახლეობა შეადგენდა.

ლიბიის დამოუკიდებლობისა და კონსტიტუციურ მონარქიად გამოცხადების შემდეგ, ქვეყნის მოსახლეობაში ისლამური რელიგია კვლავაც მნიშვნელოვან ადგილს იკავებდა. მართალია, შემდეგ პოლკოვნიკმა კადაფიმ საკუთარი თავი აქცია ლიბიის ერთადერთ და ერთპიროვნულ მმართველად, მაგრამ ის მყარად ეყრდნობოდა

რადიკალურ ისლამურ იდეოლოგიას და ევროპასაც კი ემუქრებოდა ისლამური დაპყრობით (Aljazeera TV, 2006). კადაფიმ კონკურენტი ისლამისტები კი მოიშორა (Glenn, 2017), მაგრამ ცხადია, რომ თავის „მწვანე წიგნში“ ამ იდეოლოგიას დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს სოციუმის მოსაწყობად.

შესაბამისად, მისი რეჟიმის დამხობის შემდეგაც, ჯერ კიდევ მაშინ, როცა ნატოს ძალები ლიბიაში იმყოფებოდნენ, ქვეყნის ყოფილმა პრემიერ მინისტრმა და დროებითი მთავრობის, ლიბიის გარდამავალი მთავრობის ლიდერმა, მუსტაფა აბდულ ჯალილმა ხმამაღლა განაცხადა, რომ პოლიგამია უნდა დაკანონებულიყო (NOSSITER, 2011). მსოფლიოში ცნობილი რელიგიებიდან მხოლოდ ისლამია, რომელიც პოლიგამიურ ურთიერთობას აღიარებს.

მალე ამბოხებულთა მოწინავე რიგებში ისლამისტური პროპაგანდისტებიც გამოჩნდნენ, და ცხადი გახდა, რომ დასავლურ ფასეულობებზე საუბარი, მხოლოდ ნატოს მიერ კადაფის ჩამოსაგდებად იქნა გამოყენებული. დროებითმა მთავრობამ ისლამი სახელმწიფო რელიგიად, ხოლო შარიას კანონი კანონმდებლობის მთავარ ძეგლად აღიარა (US Department of State, 2015).

ამ ყველაფრიდან გამომდინარე, ლიბიის კვლევა-დაკვირვებისას ყოველთვის უნდა ვითვალისწინებდეთ იმ უმნიშვნელოვანეს სოციალურ-პოლიტიკურ გარემოებას, რომ ლიბია მაჰმადიანური სახელმწიფოა. აღიარებს მის პრინციპებს, ტრადიციებსა და კანონებს. ლიბიელი მოსახლეობის ცნობიერში ისლამურ ღირებულებებს ღრმად აქვს ფესვი გადგმული და პოლიტიკოსებიც ამ ბერკეტს ყოველი ფეხის ნაბიჯზე იყენებენ და მომავალშიც გამოიყენებენ. აქედან გამომდინარე, გასათვალისწინებელია ისიც, რომ მაჰმადიანურ სახელმწიფოებში ჯერაც არ დამყარებულა ბოლომდე დემოკრატიული მმართველობა. აუცილებელია გათვალისწინებულ იქნას ეს რეალობა და, მომავალში, სხვა ინტერვენციისა თუ ნებისმიერი პოლიტიკური ჩარევის დროს, შემუშავებული იქნას რაიმე გეგმა, ღონისძიება ან იდეოლოგია, რომლითაც დემოკრატიის მქადაგებლები პასუხს გასცემენ ფუნდამენტურ ისლამურ ცნობიერს.

ლიბიის გარდამავალი ხელისუფლება

ლიბიელი ხალხის პროტესტის შინაარსი მუამარ კადაფის ხელისუფლების დასრულება და დემოკრატიისაკენ სვლა იყო (NDI). მასიური გამოსვლების დაწყებიდან რამდენიმე დღეში ყოფილმა იუსტიციის მინისტრმა მუსტაფა აბდულ ჯალილმა სხვა მაღალი თანამდებობებისა და გავლენიან პირებთან შეხვედრა გამართა (NTC). ჯალილის მთავარი მიზანი იყო, კადაფის რეჟიმის დამხობის შემდეგ ადგილზე ყოფილიყო ფუნქციონირებადი და მარჯვე დროებითი ხელისუფლება. შესაბამისად, ჩამოყალიბდა ლიბიის გარდამავალი ხელისუფლება, რომელსაც მუსტაფა აბდულ ჯალილი ედგა სათავეში.

გარდამავალი ხელისუფლების ლეგიტიმურობა მალევე აღიარა საფრანგეთმაც და ნელ-ნელა შეძლო გაეროს დანარჩენი წევრების აყოლიებაც. მაგრამ პრობლემა მაშინ წარმოიშვა, როდესაც გარდამავალმა ხელისუფლებამ თანხები მოითხოვა, რათა ქვეყნის რეაბილიტაციის პროცესები დაეწყო. ეს კი გაეროში აშკარად საყოყმანო საკითხად იქცა, რადგანაც ხალხის მიერ არ არჩეული მმართველები არც თუ ისე დიდ ნდობას იწვევდნენ მათში.

ლიბიის გარდამავალ ხელისუფლებას ჰქონდა ხუთი ძირითადი მიზანი (NTC):

1. საიფ ალ-კადაფის, მუამარ კადაფის შვილისთვის, სამართლიანი სასამართლოს ჩატარება და მისი შესაბამისად დასჯა. მამის გვერდით ქვეყანაში მეორე ყველაზე ცნობად პირს ათეულობით სისხლის სამართლებრივ დანაშაულში ედებოდა ბრალი. გარდამავალ ხელისუფლებას უნდოდა, რომ ლიბიელი ხალხისთვის დემოკრატიული და თავისუფალი პოლიტიკური მოდელის მაგალითი ეჩვენებინა და საიფ ალ-კადაფი კანონის დაცვით გაესამართლებინა. სამწუხაროდ, ბრალდებული დღემდე დაკავებულია და ელოდება სასამართლო პროცესს.

2. ქვეყანაში უსაფრთხოების დამყარება. აუცილებელი იყო შეიარაღებული მემამბოხეებისთვის იარაღის ჩამორთმევა და ქვეყანაში კანონის უზენაესობის დამყარება, შესაბამისად, უბრალო მოქალაქეების უსაფრთხოების უზრუნველყოფაც. ეს პროცესი საკმაოდ რთული გამოდგა და თითქმის შეუძლებელიც. ლიბიაში დღემდე ასამდე შეიარაღებული დაჯგუფებები არსებობს და აკონტროლებს სხვადასხვა მცირე ტერიტორიებს.
3. ქვეყანაში სისუფთავის დაცვა - მართალია, ასეთ დროს, ცოტა გასაკვირია მთლიანად კოსმეტიკური ნაბიჯების გადადგმა, მაგრამ ასეთი მცდელობები იყო, რის განსახორციელებლადაც ადგილობრივი მმართველობებიც კი დაინიშნა. საგრძნობი პროგრესი არც ამ მხრივ შეიმჩნევა,
4. სამსახურეობრივი უზრუნველყოფა - მნიშვნელოვანია, რომ პროტესტის ერთ-ერთი უმთავრესი მიზეზი უმუშევრობა იყო. სხვადასხვა ორგანიზაციებისთვის სარისკო იყო გარდამავალი ხელისუფლების ნდობა, რადგან ემინოდან, რომ მათ სამსახურებიდან გაუშვებდნენ.
5. და რაც ყველაზე მთავარია, სამართლიანი არჩევნების ჩატარება. ეს, ალბათ, ერთადერთი და უმნიშვნელოვანესი მოვლენა იყო ლიბიის ისტორიაში, სადაც თითქმის ნახევარი საუკუნე მოსახლეობა სრულიად გამოთიშული იყო პოლიტიკური ცხოვრებისგან. გარდამავალმა ხელისუფლებამ ამ დავალებას წარმატებით გაართვა თავი და ლიბიის მოსახლეობის უმეტესობამ არჩევნებში მონაწილეობა მიიღო. არჩევნების შედეგად ქვეყნის სათავეში მოვიდოდა პარტია, რომელიც აირჩევა პრემიერ მინისტრს და ლიბიის მართვა გაგრძელდებოდა წარმომადგენლობითი დემოკრატით.

თუმცა, აღსანიშნავია, რომ მიუხედავად იმისა, რომ გადამავალი საბჭო კადაფის რეჟიმის დამხობამდე ჩამოყალიბდა, ყოფილი პრემიერ მინისტრის თანამშრომლებს მაინც ძალიან უჭირდათ სხვადასხვა საკითხებზე შეთანხმება. ნატოს ძალების ჩარევის შემდეგაც ლიბიის ოპოზიციას ჯერაც არ ჰქონდა დასახული კონკრეტული მიზნები და ბოლომდე არ იყვნენ იმაზე შეთანხმებული, თუ როგორ შეეცვალათ

ლიბიის მომავალი (Reuters, 2011). როდესაც სხვადასხვა ოპოზიციური ძალა გაერთიანდა, სცადეს, ერთიან მოძრაობად ჩამოყალიბებულიყვნენ, მაგრამ კონკრეტული ლიდერი ან კონკრეტული ხედვა მაინც არ გააჩნდათ, რადგანაც ხშირი იყო უთანხმოებები და ერთმანეთით უკმაყოფილება. ამ უთანხმოებების ერთ-ერთი უმთავრესი მიზეზი კი კადაფის რეჟიმში მომუშავე, მაგრამ მისგან განდგომილი და ამბოხებულთა მხარეზე გადასული პიროვნებების საკითხი იყო. ასევე დაპირისპირებას იწვევდა ის ფაქტი, რომ მემამბოხეთა რიგებში ალ-ქაიდასა და ჰეზბოლას ელემენტებიც მოქმედებდნენ. გამომდინარე იქიდან, რომ ოპოზიციაში ბევრი ავტორიტეტული რადიკალ-ისლამისტური ძალა მოქმედებდა, რთული გამოსაცნობი არ უნდა ყოფილიყო, რომ ლიბია დემოკრატიასთან არც ისე ახლოს იყო, როგორც ეს თავად ლიბიელ ხალხს, ან დანარჩენ მსოფლიოს ეგონა. სერიოზული შეცდომა იყო იმ ფაქტის გაუთვალისწინებლობა, რომ ლიბია ტრადიციულად ისლამისტური ქვეყანაა, და მის წარმომადგენლობით, დემოკრატიულ მოწყობაზე გადასასვლელად აუცილებელი გახდებოდა დამატებითი, განსხვავებული ღონისძიებებისა და პროექტების გატარება. მალე ისიც გამოამჟღავნა, რომ მემამბოხეებს მხოლოდ ერთი მიზანი აერთიანებდათ: დაემხოთ კადაფის ხელისუფლება. მომავალზე კი მათ უემტესობას საკუთარი წარმოდგენები და ხედვები ჰქონდა.

აქვე უნდა ითქვას, რომ თუკი რაიმე სახის ლიბიური ნაციონალური იდენტობა არსებობს, ის უსათუოდ კადაფის სახელს უკავშირდება. მისი მმართველობის ერთ-ერთი უმთავრესი და ხისტი პოლიტიკა სწორედ ის იყო, რომ ლიბიელებს საერთო მიზანი, ნაციონალური კუთვნილება და ამ ქვეყნის მოქალაქეობის ძლიერი შეგრძნება ჰქონოდათ. კადაფის აზრით, ნაციონალური კუთვნილებისა და ერთობის შეგრძნება აუცილებელია ნაციის არსებობისთვის. მან კარგად ჩამოაყალიბა ლიბიის სოციალური გეგმა და ლიბიელი მოქალაქის მისაზამი მოდელიც კი შექმნა (Каддафи, 1976, გვ. 41-49). ეს საკმაოდ ამბიციური და დიდი მიზანი იყო, რადგან კადაფის

მმართველობამდე ლიბიაში ფაქტიურად არ ყოფილა ერთი, ცენტრალური მმართველობა, რომელიც მთელს ხალხს გააერთიანებდა.

დიქტატორულ რეჟიმს თავდაღწეული ლიბიელი ხალხი, პოლიტიკური სოფლმხედველობის თვალსაზრისით საკმაოდ გამოუცდელი აღმოჩნდა. მათ არ გააჩნდათ თითქმის არავითარი საფუძველი, რომელსაც დაეყრდნობოდნენ და განავითარებდნენ, გარდა 1951 წლის კონსტიტუციისა, რომელიც მხოლოდ რამდენიმე წლის შემდეგ გაიხსენეს და აქცენტი კონსტიტუციური მონარქიის აღდგენაზე გადაიტანეს (Libya Herald, 2017). შესაბამისად, ის სოციო-პოლიტიკური მდგომარეობა, რაც მუამბოხეების გამარჯვების შედეგად დადგა, წინააღმდეგობას ვერ გაუწევდა „დაყავი და იბატონეს“ მოსალოდნელ სტრატეგიას.

კადაფის რეჟიმის დამხობის შემდეგ, მიუხედავად თავიანთი თავგანწირვისა, ამბიციისა და თავისუფლების წყურვილისა, ლიბიის მოსახლეობა საკმაოდ რთულ მდგომარეობაში აღმოჩნდა. გაბატონებულმა ანარქიამ, „ერთის მაგივრად ასამდე „კადაფი“ წარმოშვა.“ ყოველი შეიარაღებული დაჯგუფება კონტროლისა და ძალაუფლების მოპოვებას ცდილობდა (Shelton, 2013). აშშ-ს ძალიან უნდოდა, რომ ლიბიის ბედი თავად ლიბიელ ხალხს გადაეწყვიტა (Obama, 2011), მაგრამ ეს მხოლოდ კეთილი სურვილი იყო და ლიბიის მოქალაქეების ბედი კვლავაც საერთაშორისო თანამეგობრობისა და გაეროს ხელში რჩებოდა.

სწორედ ეს გამოუცდელობა და სისუსტე აისახებოდა ნაციონალური გარდამავალი საბჭოს(NTC) მოქმედებებში, რომელიც კადაფის რეჟიმის დამხობის შემდეგ ლეგიტიმურად სცნეს გაეროს წევრებმა. ამ საბჭოს ევალეობადა ქვეყანაში წესრიგის დამყარება და დემოკრატიული არჩევნების ფასილიტაცია, რომელიც საფუძველს ჩაუყრიდა ლიბიის მოქალაქეების მიერ არჩეული ხელისუფლების მოქმედებასა და შემდგომში, ლიბიის დემოკრატიული სახელმწიფოს არსებობას.

ეს დროებითი ხელისუფლება 2010 წლის 24 ნოემბერს დამტკიცდა და პრემიერ მინისტრიც დაენიშნა, რომელიც თანამდებობას არჩევნების შემდეგ ფორმირებული

ხელისუფლების მოსვლამდე დაიკავებდა. მაგრამ NTC-ის სისუსტე მისი ავტორიტეტის ვარდნაშიც აისახა, რადგანაც მისი რიგები შეავსეს ან ძველმა პოლიტიკურმა დევნილებმა, ან კი ისევ იმავე ხალხმა, რომლებიც კადაფის რეჟიმს ემსახურებოდნენ. ეს, შეიძლება სწორი ლოჯისტიკური ნაბიჯი იყო, რადგანაც მათ გამოცდილი და საქმის მცოდნე კადრები სჭირდებოდათ, მაგრამ ამ ნაბიჯით მათ დაკარგეს ნდობა იმ მეამბოხე ხალხისა, რომელთა ინტერესიც უნდა გაეტარებინათ.

გარდა ამისა, როგორც მთლიანად ოპოზიციური ძალები, NTC-ც სავსე იყო შიდა დაპირისპირებებითა და დაქსაქსულობით. ამან კი ხელი შეუშალა უფრო ამბიციური და რადიკალური პოლიტიკის გატარებას თუ მსგავს იდეებზე მსჯელობასაც კი, რადგანაც მმართველ ორგანოებში ემინოდათ, მეტი არეულობითა და უთანხმოებით საერთოდ არ დაეკარგათ ის, რაც ბრძოლით მოიპოვეს. NTC სრულიად უმწეო და უძლური გამოდგა როგორც ქვეყნის წინაშე, ისე საკუთარი თავის წინაშეც. მაგრამ მკაცრი და საჭირო პოლიტიკური ნაბიჯებისგან ისინი იმიტომაც იკავებდნენ თავს, რომ მათი აზრით, ასეთი გადაწყვეტილებები ხალხის არჩეულ მთავრობას უნდა მიეღო. NTC მხოლოდ რენეგატ, დროებით ორგანოს წარმოადგენდა და არ უნდა გადაეჭარბებინა უფლებამოსილებისთვის. შედეგად, მივიღეთ უსუსური და არაეფექტური მიდგომები სამოქალაქო ომის შემდეგ წარმოშობილი პრობლემისადმი, რომლებიც ძალიან აღიზიანებდათ აშშ-სა და გაეროს დანარჩენ წევრებს. (Sadiki, 2012, pp. 297-298)

კადაფის რეჟიმის დამხობისა და სამოქალაქო ომის შემდეგ, ქვეყანაში დარჩა არაერთი შეიარაღებული ჯგუფი, რომლებიც მეამბოხეების სახელით ებრძოდნენ რეჟიმს. მაგრამ ომის დამთავრების შემდეგ ისინი დარჩნენ განუფენილი ქვეყნის სხვადასხვა დიდ და მცირე ქალაქებში, რომლებიც ომის დროს კადაფის ძალებს წაართვეს, და ის დაქსაქსულობა, რაც ლიბიის პოლიტიკაში არსებობდა, შეიარაღებულ დაჯგუფებებზეც თავისთავად აისახა. მართალია, ისინი ერთმანეთს ღიად არ მტრობდნენ, მაგრამ მათ ვერც გაერთიანებულ ძალებს ან ალიანსს ვერ ვუწოდებთ, ეს დიდი შეცდომა იქნება. არაერთი დაპირისპირება მოხდა მათ შორისაც, ზოგი

მონაცემებით, ასეთი დაპირისპირებები ყოველდღიური მოვლენაც კი იყო (Karim Mezran). მათი შეტაკებები არ მოიცავდა რაიმე პოლიტიკურ ჟინს ან მოტივს, ეს სცდებოდა სამოქალაქო ომსაც, ეს იყო უბრალო თავდასხმები ტერიტორიისა და რესურსების წასაგლეჯად. ქვეყანაში სხვადასხვა ტერიტორიებზე ბატონობდნენ შეიარაღებული დაჯგუფებები, რომლებიც არ წარმოადგენდნენ ლიბიის სახელმწიფო შეიარაღებულ ძალებს და მხოლოდ თავთავიანთ ტომებს ემორჩილებოდნენ. მათი განიარაღება და დაშოშმინება, პრაქტიკულად, შეუძლებელი გამოდგა. განიარაღებასა და დაშოშმინებას რომ თავი დავანებოთ, საკმაოდ ძნელი გახდა ასეთი დაჯგუფებების რაოდენობის დათვლაც კი. ზოგი მონაცემით ისინი ასს არ აღემატებიან, ზოგით კი ასზე მეტი არიან (McQuinn, 2012; pg. 40). მაგრამ ასეთი ჯგუფების დახარისხება მაინც შესაძლებელია: პირველნი - შეიარაღებული ძალები, რომლებიც რეჟიმს ებრძოდნენ. მეორენი - ძალები, რომლებიც პოლიტიკური მოვლენებისგან დამოუკიდებლად ადგილობრივი უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად შეიქმნა. მესამენი - კრიმინალური ბანდები, მედროვეები, რომლებმაც დაძაბული სიტუაციით ისარგებლეს. მეოთხენი - რადიკალი ისლამისტები და ჯიჰადისტები, რომელთა წარმომავლობაც მეტ-ნაკლებად რთული დასადგენია, მაგრამ აშკარაა, რომ ალ-ქაიდასა და ჰეზბოლას უკავშირდებიან.

ამ ყველაფრიდან გამომდინარე, რთული არაა გამოვიტანოთ დასკვნა, რომ მთავრობა, რომელიც ვერ ახერხებს შეიარაღებულ ძალებსა და ქვეყანაში ძალის გამოყენებაზე აბსოლუტური მონოპოლიის მოპოვებას, უსათუოდ განწირულია კრაჩისთვის, რადგან სწორედ ეს არის პირველი და უპირობო ნაბიჯი ნებისმიერი ტიპის სახელმწიფოს ჩამოსაყალიბებლად.

2014 წლიდან მოყოლებული, ლიბიაში მიმდინარეობს დაუსრულებელი სამოქალაქო ომი სხვადასხვა ტომებს, დაჯგუფებებსა და 2014 წელს არჩეული ტობრუკის (Al Jazeera News, 2017) მთავრობას შორის, რაც, ძირითადად და თავისთავად, ტერიტორიისა და ნავთობმოპოვების კონტროლის გამო ხდება. ტობრუკის მთავრობა გარდამავალი საბჭოს მემკვიდრეა, რომელმაც ხმათა უმრავლესობით მოიგო არჩევნები. მისი

ძალაუფლება საერთაშორისოდ აღიარებულია, მაგრამ რეალურად, მხოლოდ ქალაქ ტობრუკსა და მის შემოგარენზე ვრცელდება, რადგანაც ლიბიის უზენაესმა სასამართლომ ის უკანონოდ ცნო.

ლიბიის გარდამავალ საბჭოს გაეროსგან დაევალა დემოკრატიული რეფორმების გატარება, მაგრამ მან ვერცერთი დემოკრატიული პრინციპის დანერგვა ვერ შეძლო, რადგან მსგავსი მაგალითი ისტორიაში პრაქტიკულად არსად არ ჰქონია. ერთადერთი მონაპოვარი იყო ჩატარებული არჩევნები, რომლის შედეგადაც ქვეყანას სათავეში ჩაუდგა გენერალური კონგრესი, მაგრამ მანაც ორ წელიწადში თავი დაშლილად სცნო და ძალაუფლება პრეზიდენტის კაბინეტს გადასცა (archive.org, 2016). ლიბიის სათავეში კვლავაც ისეთი ხელისუფლება მოექცა, რომელიც ხალხს არ აურჩევია. მიუხედავად იმისა, რომ საზოგადოება კატეგორიულად წინააღმდეგი იყო კადაფის რეჟიმისა, მაინც ვერ შეძლო დემოკრატიული პრინციპების გარშემო გაერთიანება. ისლამისტურმა, სეპარატისტულმა და მედროვეულმა იდეოლოგიამ, მოძრაობებმა და განწყობებმა ქვეყანა სრულ ანარქიულ ქაოსში გახვია. როდესაც პოლიტიკურ მიღწევებზეა საუბარი, უნდა გვახსოვდეს, რომ ნებისმიერი A ქვეყნის მაგალითი, სრულყოფილად ვერ მოერგება ნებისმიერ B ქვეყანას. ლიბიის მაგალითმა გვიჩვენა, რომ საჭიროა დრო, გამოცდილება და პოლიტიკური ტრადიცია.

აშშ-ს რეაქცია

აშშ-ს პრეზიდენტის რეაქცია ამ მოვლენებისადმი შოკისმომგვრელი აღმოჩნდა საერთაშორისო საზოგადოებისთვის. მან ლიბიაში მიმდინარე არეულობა გაეროში მოქმედ პარტიონერებს: ბრიტანეთსა და საფრანგეთს დააბრალა. ყურადღება გამახვილა იმ ფაქტზეც, რომ პრეზიდენტმა ნიკოლა სარკოზიმ მალევე დატოვა თანამდებობა საპრეზიდენტო ვადის დასრულების გამო, ამან კი საფრანგეთის აქტიური საგარეო პოლიტიკა შეაყოვნა. მისი თქმით, ბრალი ასევე მიუძღვოდა ბრიტანეთს და, საერთოდაც, იმედი გაუცრუა ევროკავშირმა, რადგანაც ეგონა, რომ ეს უკანასკნელი, ტერიტორიული სიახლოვის გამო მაინც, უფრო მეტად იქნებოდა ჩართული ლიბიის მიმდინარე მოვლენებში (Howell, 2016). შედეგად, შინაგანი უთანხმოებები, რომელიც ლიბიაში წარმოიშვა, ახლა გაეროს პარტნიორებსაც გადაედოთ და ყველამ ერთმანეთისკენ დაიწყეს თითის გაშვება და დამნაშავის ძებნა (RT UK, 2016). საბოლოო ჯამში, ლიბიაში ISIS-მაც კარგად მოიკიდა ფეხი, წინ წამოვიდა რადიკალური ისლამი და მთელი ქვეყანა ტერორიზმის ბუდედ გადაიქცა.

ბარაკ ობამა საკუთარი პრეზიდენტობის ყველაზე დიდ შეცდომად დღემდე სწორედ ლიბიის რევოლუციისთვის მოუმზადებლობას მიიჩნევს. მისი თქმით, ამერიკამ ყველაფერი გააკეთა კადაფის ჩამოსაგდებად, მოსახლეობის დასახმარებლად და ქვეყანაში პოლიტიკური ცვლილებისთვის პლატფორმის შესაქმნელად, მაგრამ საშინლად შეცდა, როცა საერთოდ არ შეიმუშავა გეგმა, რომლითაც რევოლუციის შემდეგ იხელმძღვანელებდნენ ან თავად ლიბიელები, ან გაეროს ის პარტნიორები, რომლებიც ჩართული იყვნენ ამ პროცესში (RHODAN, 2016).

ასევე აღიარა ის ფაქტიც, რომ უკანონო მიგრაციის ტალღა, რომელიც ევროპისაკენ იყო დაძრული, ლიბიის გავლით, უკვე თავისუფლად წვდებოდა ევროპის საზღვრებს (BBC News, 2016). ასეთი რამ ფაქტობრივად შეუძლებელი იყო კადაფის მმართველობის დროს, რადგანაც შეიარაღებული ძალები და ქვეყნის საზღვრები ყოველთვის მკაცრად კონტროლდებოდა.

საფრანგეთისა და დიდი ბრიტანეთის პოლიტიკა ლიბიაში

ლიბიაში დაწყებულმა „არაბულმა გაზაფხულმა“ და მის შედეგად წარმოშობილმა კრიზისმა საფრანგეთი და დიდი ბრიტანეთი უსაფრთხოების საკითხის წინაშე დააყენა: როგორი ინტერპრეტაცია უნდა მიეცათ საკუთარი ჩარევისათვის (Wheeler N., 2008). საფრანგეთი იყო პირველი ქვეყანა, რომელმაც ლიბიაში განვითარებულ მოვლენებთან დაკავშირებით ინიციატივა გამოიჩინა და ამ პროცესში აშშ და დიდი ბრიტანეთიც ჩართო. 2011 წელს მათი მხარი დაუჭირეს ლიბიაში ინტერვენციას, რის საფუძვლადაც 1973 წლის რეოზლუცია გამოიყენეს, რათა დაეცვათ და უსაფრთხოებით უზრუნველყოთ ლიბიელი მოქალაქეები.

დიდი ბრიტანეთის მაშინდელმა პრემიერ მინისტრმა, დევიდ კემერონმა, ჩათვალა, რომ ლიბიელი ხალხი ძალიან დიდი და რეალური საფრთხის წინაშე იდგა, ამიტომ აუცილებელი იყო ინტერვენცია. საგულისხმოა ის ფაქტი, რომ დიდი ბრიტანეთისთვის საკმაოდ რთული იყო ამ გადაწყვეტილების მიღება, რადგანაც ისინი არ იყვნენ ლიბიაში მიმდინარე მოვლენების საქმის კურსში და არ გააჩნდათ სათანადო ინფორმაცია ბენლახიში მოწყობილი აჯანყების შესახებ. სპეც სამსახურებსა და სხვადასხვა სადამკვირვებლო მისიებზე რომ არაფერი ვთქვათ, დიდ ბრიტანეთს ელჩიც კი არ ჰყავდა ლიბიაში. მაგრამ მიუხედავად ამისა, ბრიტანეთში ჩათვალეს, რომ ისეთი ტერორისტული ჯგუფები, როგორიც იყო ალ-ქაიდა და ISIS-ი, ისარგებლებდნენ ამ ხელსაყრელი მომენტით და საკუთარი გავლენის გავრცელებასა და ლიბიაში ახალი პლაცდარმის შექმნას დააპირებდნენ.

საინტერესო იყო ის ფაქტიც, რომ დიდ ბრიტანეთში ბევრი მოწინააღმდეგე გამოუჩნდა ლიბიაში ინტერვენციის გადაწყვეტილებას. მათი აზრით, საჭირო იყო მეტი ინფორმაცია, სამხილები და დამადასტურებელი მასალები, რომლებიც, როგორც მინიმუმ, საფუძვლიან ეჭვს მაინც შექმნიდნენ, რომ კადაფი მართლაც სისხლიანად გაუსწორდებოდა ბენლახიში ამბოხებულ ხალხს. დევიდ

კემერონისთვის კი ასეთი სამხილი თავად კადაფის მიერ გაკეთებული განცხადება გახდა (DAVID D. KIRKPATRICK, 2011). მაგრამ იმის დაშვებაც კი, რომ ასეთი თავდასხმის შანსი საკმაოდ დიდი იყო, უკვე აშინებდა ბრიტანეთსა და საფრანგეთს იმ არეულობითა და დესტაბილიზაციით, რაც მსგავს მოქმედებას მოჰყვებოდა ჩრდილო-აფრიკის რეგიონში. აქვე, შეიძლება ისიც ვიგულისხმოთ, რომ კადაფის მშვენივრად ესმოდა, რომ რეგიონის დესტაბილიზაციისა ჭირის დღესავით ემინოდათ ბრიტანეთსა და საფრანგეთს, და სავარაუდოდ, ბლევს მიმართა. მაგრამ ახლა უკვე აშკარაა რომ კადაფი ნავით ცდილობდა ცეცხლის ჩაქრობას, როდესაც აჯანყებულები სასიკვდილოდ გაიმეტა.

არეულობის დარეგულირებას ითხოვდა საფრანგეთიც. მათაც არაერთი მიზეზი ჰქონდათ ჩარეულიყვნენ მიმდინარე პროცესებში: ერთი ის, რომ ლიბიის მოსახლეობა საფრთხის წინაშე იდგა, მეორე - რეგიონის დესტაბილიზაცია აშკარად ხელს აძლევდა ტერორისტულ დაჯგუფებებს, მაგრამ მესამე და ყველაზე გამოკვეთილი კი ლიბიიდან დაძრული ემიგრანტების ტალღა. ამას გარდა, დახურულ კარს მიღმა ფრანგულმა მხარემ კიდევ ხუთი სხვადასხვა მიზეზი დაასახელა ლიბიაში ინტერვენციის განსახორციელებლად:

1. ლიბიის ნავთობწარმოებიდან სარგებლის მიღება
2. ჩრდილოეთ აფრიკაში საფრანგეთის გავლენის გაზრდა
3. პრეზიდენტ სარკოზის რეპუტაცია საფრანგეთში
4. ფრანგული შეიარაღებული ძალების გააქტიურება და აქტიურ საერთაშორისო ოპერაციებში ჩართვა
5. საფრანგეთის ყოფილ კოლონიებში საფრანგეთის დომინიონობის შენარჩუნება, სტატუსი, რომლის ტარებაშიც კადაფი ეცილებოდა (House of Commons Foreign Affairs Committee, 2016, p. 10).

საფრანგეთის ინტერესი ავტომატურად განაპირობებდა ბრიტანეთის ინტერესსაც, რადგან ჩრდილო აფრიკის რეგიონში საფრანგეთის სტატუსისა და გავლენის მატება ავტომატურად უდრიდა ბრიტანეთის სტატუსი და გავლენის შემცირებას. ამ ორი

სახელმწიფოს კონკურენტული წარსული კვლავაც აქტიური დარჩა მიმდინარე მოვლენების მიმართ. მაგრამ ფრანგები სერიოზულად უდგებოდნენ რეგიონში გავრცელებულ ტერორისტულ ორგანიზაციებსა და მათგან მიმდინარე რეალურ საფრთხეს. ასევე შიშობდნენ ემიგრანტთა ტალღის დამკრახე, სადაც თავად ემიგრანტებზე მეტად, უფრო მეტ ფიზიკურ საფრთხეს, მათთან ერთად შემოპარული ტერორისტულ დაჯგუფებებთან დაახლოებული პირები წარმოადგენდნენ (Park, 2015). ამ ყველაფრიდან გამომდინარე, საფრანგეთს უფრო ფართო, რეალური და ამბიციური მისწრაფებები ჰქონდა ლიბიის დამაბულ მდგომარეობაში ჩასარევად, ვიდრე დიდ ბრიტანეთს. ბრიტანეთს უბრალოდ არ უნდოდა საფრანგეთი მარტო გაეშვა და გამარჯვება მხოლოდ ფრანგულ მხარეს მოეხვეჭა. ასე რომ, ორივე ქვეყანას სრული ლეგიტიმური უფლება და საბაზი ჰქონდა ლიბიის პროცესებში ჩასარევად. ისინი ავრცელებდნენ საკუთარ გავლენას, იცავდნენ ლიბიის მოსახლეობას, იცავდნენ მთელ რეგიონს დესტაბილიზაციისა და ტერორისტებისაგან. ყოველ შემთხვევაში, ასე ფიქრობდნენ საფრანგეთისა და დიდი ბრიტანეთის საგარეო პოლიტიკის მწარმოებლები.

ბრიტანეთი და საფრანგეთი, აშშ-სთან ერთად, ჩაერივნენ ლიბიაში და გაეროს მეშვეობით, ჰუმანიტარული ინტერვენცია დაიწყეს. ამ გადაწყვეტილებას არაერთი მომხრე და კრიტიკოსი გამოუჩნდა, მაგრამ რაც ყველაზე მთავარია, ჰუმანიტარული ინტერვენცია გულისხმობდა დამხობილი სახელმწიფოს აღორძინებასაც (Keranen, 2016), ამგვარი გეგმა კი არც დიდ ბრიტანეთს, არც საფრანგეთს და არც აშშ-ს არ გააჩნდათ. ქვეყანა, რომელიც ჰუმანიტარული ინტერვენციით შევიდოდა მეორე ქვეყანაში, ვალდებული იყო იქ შეენარჩუნებინა წესრიგი სამიზნე ქვეყნის აღორძინებამდე. ლიბიაში ინტერვენციისას კი ამგვარი რამ არ მომხდარა. ლიბიის გათავისუფლების გამოცხადების შემდეგ საფრანგეთსა და დიდ ბრიტანეთს სრული უფლება და მოვალეობაც კი ჰქონდათ, რომ დარჩენილიყვნენ სამიზნე ქვეყანაში, მაგრამ კადაფის რეჟიმის დამხობის შემდეგ, მათ ლიბია ფაქტიურად ნანგრევებში დატოვეს.

ამით საკმაოდ უცნაური სურათი მივიღეთ: თავდაპირველად, გაერო იმიტომ ჩაერია ლიბიაში, რომ მოსახლეობას საფრთხეს უქმნიდა და პირდაპირ ემუქრებოდა მმართველი რეჟიმი. ინტერვენციის ერთ-ერთი უმთავრესი გაცხადებული მიზეზი იყო მასობრივი ჟლეტვის თავიდან აცილება. მაგრამ პოლიტიკურად და სოციალურად დაუცველი ქვეყნის შეიარაღებული დაჯგუფებების ხელში დატოვება პრაქტიკულად იმავე საფრთხეს უქადდა ლიბიელ მოსახლეობას.

საფრანგეთმა და დიდმა ბრიტანეთმა დაივიწყეს 1973 წლის რეზოლუცია, რომლის თანახმადაც, მათ არ ჰქონდათ უფლება: შეეყვანათ შეიარაღებული ძალები, შეეცვალათ ან მხარი დაეჭირათ ქვეყნის პოლიტიკური რეჟიმისადმი ან აღედგინათ ქვეყანაში მმართველობა (BBC News, 2011). მათ მხოლოდ ჰუმანიტარული ინტერვენციის, მოსახლეობის უსაფრთხოების პრინციპით უნდა ეხელმძღვანელად, მაგრამ მიუხედავად იმისა, რომ 2011 წლის 25 მარტისთვის უკვე აღებული ჰქონდათ ბენღაზი და მოსახლეობა სრულიად დაცული იყო, კვლავაც აგრძელებდნენ სამხედრო ოპერაციებსა და კადაფის რეჟიმის სამხედრო პუნქტებზე თავდასხმას.

მიუხედავად იმისა რომ არც 1973 წლის რეზოლუცია და არც გაერო არ იძლეოდა ამის უფლებას, აშშ-მ, დიდმა ბრიტანეთმა და საფრანგეთმა განაცხადეს, რომ ლიბიის ინტერვენციას ბოლომდე მიიყვანდნენ, სანამ კადაფი არ ჩამოშორდებოდა პოლიტიკურ ასპარეზს (Stratton, 2011). ლიბიაში შესული ფრანგული და ბრიტანული შეიარაღებულ ძალებს ახლა თავად კადაფის რეზიდენციაზე მიჰქონდათ იერიში.

2011 წლის ოქტომბერში კადაფი ამბოხებულებს ჩაუვარდათ ხელში და ისინი მას სასტიკად გაუსწორდნენ. ამის შემდეგ, საფრანგეთმა და ბრიტანეთმა ლიბია თავისუფლად ცნეს. რასაც ის მოჰყვა, რომ ორივე ქვეყნის სამხედრო ძალებმა დატოვეს ქვეყანა და ლიბია ფაქტობრივად ნანგრევებში აღმოჩნდა. ამ დაპირისპირებების შედეგად კადაფის აშენებული ყველა სისტემა და სტრუქტურა მთლიანად გაცამტვერდა. ლიბიას არ გააჩნდა მთავრობა, არავითარი ადმინისტრაციული ცენტრი ანდა სამართალდამცავი ორგანო, რომელიც ქვეყანაში უსაფრთხოებას უზრუნველყოფდა.

ბრიტანეთისა და საფრანგეთის საგარეო პოლიტიკა ნაწილობრივ განხორციელდა. მათ ადვილად შეძლეს თავიანთზე ბევრად სუტს ლიბიაში საკუთარი სამხედრო ძალის დემონსტრირება და გავლენის გაძლიერება, ასევე უცვლელ ჰეგემონებად მოეგლინენ ჩრდილოეთ აფრიკის რეგიონს და ეგონათ, რომ გაანეიტრალეს ლტოლვილთა და ემიგრანტთა ტალღის საშიშროება, რომელიც მუამარ კადაფის რეჟიმს შეიძლებოდა შეექმნა. თუმცა ემიგრანტების რიცხვი უფრო გაიზარდა, რადგანაც ლიბიას აღარ ჰყავდა სასაზღვრო პოლიცია და მოშლილი იყო ქვეყნის საზღვრები (Silva, p. 2).

მართალია, ნაშრომი უარყოფს იმ ფაქტს, რომ გარე ძალებით ჩარევა სადმე დემოკრატიას დაამყარებს, მაგრამ კვლევისას ისიც იკვეთება, რომ გარე ძალები არც კი ცდილობდნენ დემოკრატიული პროცესების რეალურ ხელშეწყობას. გაერომ მიიჩნია, რომ მთავარი იყო დიქტატურის დამხობა, ხოლო დემოკრატის დამყარება მეორე რიგის საკითხი იყო.

კვლევის შეჯამება და ჰიპოთეზის დართვა

ნაშრომის საკვლევ კითხვაზე პასუხის გასაცემად ჩატარებული გამოკვლევისა და ემპირიული მონაცემების შეგროვების შემდეგ საჭიროა მიღებული რეზულტატების ანალიზი და ინტერპრეტაცია, რათა მასალებზე დაყრდნობით ჩამოყალიბდეს ჰიპოთეზა.

კვლევის ფარგლებში დამოუკიდებელი ცვლადის - პოლიტიკური ტრადიციის, კვლევა მოხდა ლიბის უახლესი ისტორიის შესწავლით და გატარებული პოლიტიკური რეფორმების შეფასებით. აქედან ყველაზე მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა ისლამის გავლენა და კადაფის მიერ თავის „მწვანე წიგნში,“ ისლამის მეშვეობით, დასავლური დემოკრატიის (დამოკიდებული ცვლადის) იმგვარი კრიტიკა, რომელიც ამ უკანასკნელს საერთოდ არ სცნობს ჭეშმარიტ დემოკრატიად. ხალხის ნების გამომხატველ ინსტრუმენტად მხოლოდ ისლამურ ადათ-წესებსა და მოძღვრებას მიიჩნევს.

ასევე, უმნიშვნელოვანესი აღმოჩნდა გაეროს მიერ ჩატარებული ინტერვენცია, რომელმაც ქვეყანა სრულიად დაუცველ და ანარქიულ გარემოში დატოვა, რამაც დემოკრატიის ფაქტორს ყოველგვარი საფუძველი გამოაცალა.

ლიბერალიზმის თეორია

ცივი ომის დასრულების შემდეგ საერთაშორისო ურთიერთობების სარბიელზე სულ უფრო მეტი პოპულარობით სარგებლობს ლიბერალიზმის თეორია. ასევე იზრდება იმ სახელმწიფოების რიცხვი, რომელიც ღიად და ხმამაღლა აცხადებენ, რომ ლიბერალური სახელმწიფოები არიან და სწორედ ამ ფასეულობებს მიჰყვებიან.

რა არის ლიბერალიზმი საერთაშორისო ურთიერთობებისა და სახელმწიფოებისთვის? ეს არის მსოფლმხედველობა, სადაც რეალიზმისგან განსხვავებით, საერთაშორისო პოლიტიკური არენა და მასში მოღვაწე აქტორები ერთმანეთის თანამშრომლებად, მეგობრებად და მოკავშირეებად მოიაზრებიან, და არა მეტოქეებად, მტრებად და უხემ კონკურენტებად (აკობია, 2006, გვ. 34-40). რეალიზმი ამტკიცებს, რომ პოლიტიკას მართავს ძალა და როცა რაიმე სერიოზულ ან მასშტაბურ პოლიტიკურ საკითხზე გადაწყვეტილების მიღების დრო დადგება, ეს გადაწყვეტილება ძალის უპირატესობის გათვალისწინებით იქნება მიღებული. ლიბერალიზმი აღიარებს პოლიტიკაში ძალის ფაქტორის არსებობას, მაგრამ მას ერთადერთ და ყოვლისმომცველ მოვლენად არ აღიქვამს და ამტკიცებს, რომ სახელმწიფოებს შორის თანამშრომლობისა და მეგობრობის მრავალი მაგალითი იყო XX საუკუნეში, ეს ტენდენცია არაერთ სახელმწიფოთაშორის ურთიერთობაში ტრადიციადაც იქცა და ის სულ უფრო პოპულარული გახდება მომავალში.

ლიბერალები იზიარებენ იმ მოსაზრებას, რომ ადამიანები და, შესაბამისად, სახელმწიფოებიც რაციონალური არსებები არიან და შეუძლიათ რაციონალური გადაწყვეტილების მიღება. რაციონალური აზროვნება კი აშკარას ხდის, რომ ურთიერთგაგება და თანამშრომლობა ხშირად ბევრად უფრო მომგებიანია ორი, სამი ან მეტი მხრისთვის, ვიდრე ერთმანეთის წინააღმდეგ ომის გაჩაღება, გამალებული შეიარაღება, ბლოკადა ან სხვა სახის დამაბული ურთიერთობების წარმოება.

ლიბერალიზმსა და რეალიზმს შორის ასეთივე საპირისპირო განსხვავებაა, როდესაც თავად სახელმწიფოს დეფინიციაზე მიდგება საქმე. რეალისტები სახელმწიფოს აღიქვამენ ძალის ცენტრალიზებად, სადაც მთლიანი საზოგადოების ეკონომიკური, სოციალური, პოლიტიკური ნება თუ შესაძლებლობაა თავმოყრილი და ერთიან იერს იძენს საყოველთაო კეთილდღეობისთვის საბრძოლველად. ლიბერალები კი სახელმწიფოს კონსტიტუციურ სტრუქტურად აღიქვამენ, საზოგადოების მიერ შექმნილ ინსტიტუტად, რომელმაც მათ კეთილდღეობაზე კანონის უზენაესობის პრინციპით უნდა იხელმძღვანელოს. ასეთი ქვეყნები საკმაო პატივისცემით არიან განმსჭვალული მათი მსგავსი ქვეყნების მიმართ, რომლებიც ასევე აღიარებენ და იცავენ საერთაშორისო სამართალს. ლიბერალიზმის ასეთი კონცეფცია ემყარება ურთიერთგაგების პრინციპს და ეს იდეა ჯერემი ბენტამის ნაშრომშია ჩამოყალიბებული, იმ ნაშრომში, რომელიც დღესდღეობით ლიბერალური თეორიის ერთ-ერთ ფუნდამენტურ ელემენტად არის მიჩნეული. ასევე საგულისხმოა ის ფაქტი, რომ სწორედ ამ ნაშრომში და, შესაბამისად, ლიბერალურ აზროვნებაში გაჩნდა პირველად ტერმინი „საერთაშორისო სამართალი.“

ლიბერალიზმს აქვს სოციოლოგიური ლიბერალიზმის განხრა, რაც იმას გულისხმობს, რომ საერთაშორისო არენაზე მხოლოდ სახელმწიფოები არ არიან აქტიური მონაწილეები. შეიძლება წარსულში ასეც იყო, როდესაც სახელმწიფოთაშორისი ურთიერთობები, უმეტესად, სახელმწიფოს უმაღლესი რანგის წარმომადგენლებს შორის წყდებოდა, მაგრამ XX საუკუნის მიწურულს ეს რეალობა აშკარად შეცვლილია. ჩემს ნაშრომზე მუშაობისას გამოვლინდა ისეთი მასალა და მტკიცებულებები, რომლებიც ადასტურებენ საერთაშორისო ურთიერთობებში სხვადასხვა ორგანიზაციების, საზოგადოებების და ინდივიდების ჩართულობას. ასეთი ხედვის გამო, ლიბერალიზმს ხშირად „პლურალიზმდაც“ მოიხსენიებენ, რადგან ის მხოლოდ სახელმწიფოებზე არ ახდენს კონცენტრაციას და ასეთსავე ყურადღებას უთმობს ტრანსნაციონალურ კომპანიებს.

საყურადღებოა ლიბერალიზმის ურთიერთდამოკიდებულების თეორიაც (VIOTTI & KAUPPI, 2012, გვ. 129-131), რომელიც აღიარებს და ხაზს უსვამს იმ ფაქტს, რომ სახელმწიფოები ერთმანეთთან არიან გადაჯაჭვული და ნებისმიერი მოვლენა, რომელიც A სახელმწიფოში შეიძლება განვითარდეს, უსათუოდ ჰპოვებს ზეგავლენას B სახელმწიფოზე, იქნება ეს ეკონომიკური ძვრები, პოლიტიკური კატაკლიზმები თუ თუნდაც ბევრად უფრო მცირემასშტაბიანი ცვლილებები. XX საუკუნეში სახელმწიფოები, მითუმეტეს როდესაც აშშ-ზე, ავსტრალიასა და ევროპის ქვეყნებზეა საუბარი, საკმაოდ ახლო და ჩახლართულ პოლიტიკურ-ეკონომიკურ-სოციალურ ურთიერთობაში არიან ერთმანეთთან ჩაბმული. მაგრამ ასეთი მჭიდრო ურთიერთობაც რომ არ ჰქონდეთ, მაინც სრულიად შესაძლებელია, რომ, მაგალითად, ჩინეთში დამზადებულ რომელიმე პროდუქტზე ფასების ზრდამ ან კლებამ, პირდაპირი კავშირი იქონიოს მექსიკაში დასაქმებული რომელიმე სოციალური ჯგუფის ხელფასების ზრდასა თუ შემცირებაზე. სწორედ ასეთი ლოგიკით ჩაერთა გაერო ლიბიაში განვითარებულ მოვლენებში, რადგან ლიბიაში დამყარებული წესრიგი/უწესრიგობა, პირდაპირ გავლენას იქონიებდა ევროკავშირის ქვეყნების სოციალურ მდგომარეობაზე, იმიგრაციის პრობლემაზე, ტერორისტების გადაადგილებასა და ა.შ. ლიბიაში განვითარებულ მოვლენებში გაეროს ჩარევა თავისუფლად შეიძლება სხვადასხვა მიზეზებით იქნას გამართლებული, მაგრამ აშკარაა ის ფაქტი, რომ ამ ნაბიჯმა, პირდაპირი ზარალი მიაყენა ლიბიაში დემოკრატიის დანერგვას.

სეინტ ენდრიუს უნივერსიტეტის პროფესორი ენტონი ლენგი თავის სტატიაში ჯონ სტიუარტ მილისა და მაიკლ უოლცერის ნაშრომებს ციტირებს (Walzer, 2000; თავი 4; 5) და 2006 წელს ერაყში განვითარებულ მოვლენებს ნეგატიურ შეფასებას აძლევს, რადგანაც სამართლიან ომად არ მიიჩნევს დემოკრატიის პოპულარიზაციას. ჩემი ნაშრომიც სწორედ ამ მოსაზრებას ემხრობა და ხაზს უსვამს იმ სავალალო შედეგებს, რაც ქვეყნის შიდა პოლიტიკურ ცხოვრებაში მესამე მხრის ჩარევას მოჰყვება. აქ კი უნდა ვახსენოთ, რომ გაეროს პარტნიორები, მართალია, ჰუმანიტარული

ინტერვენციის საფუძვლებით შევიდნენ ლიბიაში, მაგრამ იქიდან მანამდე არ გამოვიდნენ, სანამ პოლიტიკური რეჟიმი არ დაამხეს (Greene & Hayes, 2011).

ლიბიაში განვითარებულ მოვლენებზე საუბრისას ასევე აუცილებლად უნდა ვახსენოთ ნაის და კოჰენის 1998 წლის სტატია, რომელშიც მკვლევრები საერთაშორისო ურთიერთობებში ინფორმაციის ხარისხსა და მნიშვნელობაზე საუბრობენ. ისინი ამბობენ, რომ ახალ ეპოქაში საინფორმაციო ტექნოლოგიები საკმაოდ დიდი მოთამაშეები იქნებიან, რაც აშკარა გახდა „არაბული გაზაფხულის“ მაგალითზე, როდესაც მთელი მოძრაობა სოციალური ქსელების მეშვეობით იყო კოორდინირებული.

და ბოლოს, გადავდივართ ლიბერალიზმის თეორიის ყველაზე მნიშვნელოვან ნაწილზე. ლიბიის შიდა პროცესებში ჩარევა უდავოდ გლობალური მოვლენა იყო. XX საუკუნემდე, ფაქტობრივად, ისტორიაში არ მოიძებნება ისეთი შემთხვევა, როდესაც ერთი ან რამდენიმე ქვეყანა, სამიზნე ქვეყანაში სამიზნე ქვეყნის მთავრობისგან მოსახლეობის დასაცავად შეჭრილიყოს. გლობალური თვითმმართველობის თუ გლობალური მთავრობის იდეა ახალი არ არის. კანტი თავის დროზე გვთავაზობდა დეცენტრალიზებულ, თვითრეგულირებად მშვიდობას, რომელსაც ერთი მთავრობა არ სჭირდებოდა. ის გულისხმობდა მთავრობებს შორის კავშირებსა და ალიანსებს, რომლებიც ერთიან გადაწყვეტილებას მიიღებდნენ. ლიბიაში გაეროს ინტერვენცია შეიძლება ამის მაგალითი იყოს. მაგრამ ასეთი მნიშვნელოვანი გადაწყვეტილებების მიღებას ლიბერალიზმი (ვიოპის და კაუპის თანახმად) ადვილ პროცესად საერთოდ არ მიიჩნევს.

აქვე უნდა ვახსენოთ ის კონცეფცია, რასაც ლიბერალიზმი დიდ ყურადღებას აქცევს: დემოკრატიები ხშირად ებრძვიან და/ან ეომებიან ავტორიტარულ რეჟიმებს. ხშირად, საკუთარ თავებს „დემოკრატიის არსენალად“ მოიხსენიებენ. ამის პრეცედენტი ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა გვაჩვენა, როდესაც მეორე მსოფლიო ომში ჩაერთო. ხოლო XXI საუკუნის დასაწყისში კი ერაყში შეიჭრა. ეს პრობლემა ახსნილია „ახალი დემოკრატიების“ პრინციპით, რაც იმას გულისხმობს, რომ ომისკენ მიდრეკილი

არიან არა ჩამოყალიბებული და დემოკრატიული ტრადიციების მატარებელი სახელმწიფოები, არამედ ახალი დემოკრატიული სახელმწიფოები, რისი სანიმუშო მაგალითიც არის ლიბია.

როდესაც ლიბერალიზმი აღიარებს, რომ დემოკრატიული ქვეყნები საგრძნობლად ნაკლებ აგრესიულები არიან, ის ტრადიციულ დემოკრატიულ ქვეყნებს გულისხმობს, და არა ახლად ჩამოყალიბებულს. ლიბიაში დიქტატურის დამხობის შემდეგ სამოქალაქო ომის პრეცედენტი კი სწორედ დემოკრატიული მმართველობის მცდელობიდან იღებს სათავეს. როგორც კი ქვეყანამ დემოკრატიაზე იწყო გადასვლა, მაშინვე მოჰყვა შეიარაღებული დაპირისპირება. ლიბიას არ გააჩნდა დემოკრატიის ტრადიცია. მაშასადამე, ლიბერალური თეორია თითქმის იდეალურად ხსნის ლიბიაში ჩაშლილი დემოკრატიზაციის პროცესს: ეს არ იყო თანამშრომლობა, ეს იყო ხისტი პოლიტიკა, ჩარევა და ინტერვენცია.

დასკვნა

დემოკრატია, რომლისთვისაც ლიბიელი ხალხი იბრძოდა, კვლავაც ილუზიად და აუსრულებელ ოცნებად რჩება. ჩვენ ვხედავთ, რომ კადაფის რეჟიმის დამხობის შემდეგ, ლიბიის მმართველები არაერთხელ შეიცვალნენ, მაგრამ მათ მინიმალურ შედეგსაც კი ვერ მიაღწიეს. კონსტიტუციის შესადგენად ქვეყნის ლიდერები 1951 წლის კონსტიტუციის დამუშავებას ცდილობენ, მაგრამ წარსულში ყურებით სულ უფრო ძლიერდება ქვეყანაში ისლამური მოძრაობების გავლენები.

პოლკოვნიკმა კადაფიმ, თავისი მმართველობის დროს, ისე გააძლიერა და ისეთ მობილიზებაში მოიყვანა ლიბიური კლანური დაჯგუფებები, რომ ისინი თავიანთ ავტორზე ბევრად სიცოცხლისუნარიანი აღმოჩნდნენ და კადაფის გარდაცვალების შემდეგ უფრო მეტადაც გაძლიერდნენ. შეიარაღებული დაჯგუფებები არ აპირებდნენ იარაღის ჩაბარებას იმ მთავრობისთვის, რომელიც ლიბიელმა ხალხმა სამართლიანი არჩევნების გზით აირჩია.

ნატოსა და აშშ-ს ძალისხმევით სამოქალაქო ომის დროს სრულიად განადგურდა ქვეყნის სამხედრო ინფრასტრუქტურა, რომლის დახმარებითაც იქნებ შესაძლებელი ყოფილიყო შეიარაღებული დაჯგუფებების ალაგმვა. გაეროს ორგანიზაციამ, რომელიც კონფლიქტების სტაბილიზებისა და მშვიდობის სადარაჯოზე უნდა იდგეს, თავისი ინტერვენციული ოპერაციების შედეგად უფრო მეტი მსხვერპლი, არეულობა და ზარალი მიაყენა ლიბიას, როგორც სახელმწიფოს და როგორც მომავალი დემოკრატიის შუქურას.

ზოგიერთი შეიარაღებული დაჯგუფებების მფარველები არიან ისეთი პოლიტიკური პარტიებიც, რომლებმაც არჩევნებში მარცხი განიცადეს, მაგრამ მიუხედავად ამისა, მაინც არ ურიგდებიან რეალობას და არ ეგუებიან ბედს. პირიქით, ისინი უფრო მეტადაც გათავხედდნენ და არაერთი უკანონო გამოხტომის სერიებისას, სხვა პოლიტიკოსებზე რომ არაფერი ითქვას, ერთხელ თავად პრემიერ მინისტრიც კი გაიტაცეს (Stephen, 2013). ასევე კეთდებოდა განცხადებები პარლამენტის

დასაშლელად (Reuters, 2014), ხოლო ერთ-ერთი გენერლის მხრიდან ხელახალი გადატრიალების გეგმაც კი გაჟღერდა (Kirkpatrick, 2014).

ეს ყველაფერი მიუთითებს იმაზე, თუ რაოდენ დაშლილი და დანაწევრებულია ლიბიელი მოსახლეობა და მათი პოლიტიკური ლიდერები. მათ პრაქტიკულად არ აერთიანებთ არცერთი იდეოლოგია, გარდა ერთისა, რომელსაც ყოველთვის მყარად ჰქონდა პოლიტიკურ ცხოვრებაში ფეხი გადგმული - ისლამი. ეს უკანასკნელი კი არ იძლევა იმის საშუალებას, რომ დემოკრატიული პრინციპები ასე ერთბაშად დაინერგოს. მცდარი იყო ის მოსაზრებაც, რომ კადაფის რეჟიმის დამხობის შემდეგ, ლიბია თავისუფალბას მოიპოვებდა. პირიქით, პოლკოვნიკის გარდაცვალება ერთგვარ პანდორას ყუთად ექცა მთელ ქვეყანას.

საბოლოო ჯამში, ლიბიელ ხალხს ჰქონდა სურვილი, რომელიც არაბული გაზაფხულის მუხტიდან მოდიოდა, რომ დაემყარებინა დემოკრატია, მაგრამ მათ არ გააჩნდათ ამ წამოწყებისთვის რეალური მზაობა, რომ სწრაფად და ერთი ხელის მოსმით მოეყვანათ ეს გეგმა სისრულეში. და როდესაც აშკარა გახდა, რომ ლიბიის დემოკრატიული ძვრები სისხლიან სახეს იღებდა, მოვლენებში ჩაერთვნენ საგარეო ძალები, რომლებმაც კიდევ უფრო გააუარესეს სიტუაცია და ქვეყანაში სტაბილურობის ერთადერთი გარანტია - სამხედრო ინფრასტრუქტურა - მიწასთან გაასწორეს, რის შედეგადაც ლიბია ძალადობისა და სამოქალაქო ომის ქაოსში გაება.

კადაფის „მწვანე წიგნში“ ნათლად დავინახეთ, რომ ის იდეები და პრინციპები, რომლებიც დასავლეთში თავისუფლების უმთავრეს საფუძვლებად ითვლება, ისლამისთვის პირიქით, მართვასა და კონტროლს ნიშნავს. ისლამისთვის კანონი არის ტრადიცია, კონსტიტუცია კი ისლამი, და მათი რწმენით, მხოლოდ ალაჰის ნებისა და ისლამური მოსახლეობის უძველესი ტრადიციებით ცხოვრება მოჰგვრის ადამიანს ჭეშმარიტ თავისუფლებას. ვფიქრობ, სრულიად ნათელია, რომ ისლამი და დასავლური დემოკრატიული მოდელი ერთსა და იმავე გარემოში ერთად ვერასოდეს იარსებებენ.

დღეს ლიბიას წარმოადგენს არ შემდგარ დემოკრატიულ სახელმწიფოს. იქ დაშვებული იქნა ძალიან დიდი შეცდომები და უფრო მეტი განუკითხაობაა, ვიდრე დიქტატურის დროს იყო. ამიტომ აუცილებელია, მორიგი ასეთი შემთხვევის დროს, ქვეყნის შიდა ძალები ბოლომდე საკუთარ ქვეყანაზე მორგებული იდეოლოგიითა და ღონისძიებებით ხელმძღვანელობდნენ, და არ გადადგან მყისიერი და დაუფიქრებელი ნაბიჯები, რომლებიც საბოლოო ჯამში, ქვეყანასაც და მოსახლეობასაც დააზარალებს.

გამოყენებული ლიტერატურა

<https://humanrightsinvestigations.org/2011/08/13/>. (2011 წლის 13 აგვისტო). დაბრუნებული 2018 წლის 20 მაისი, <https://humanrightsinvestigations.org/>:

<https://humanrightsinvestigations.org/2011/08/13/tawergha-no-longer-exists-only-misrata/>-დან

Abdelsalam, E. (2015 წლის ივნისი). The Arab spring: Its origins, evolution and consequences... four years on. *Intellectual Discourse* , გვ. 122-124; 136.

Africom. (თ. გ.). <http://www.africom.mil/>. დაბრუნებული 2018 წლის 20 მაისი, <http://www.africom.mil/>: <http://www.africom.mil/what-we-do>-დან

Aghayev, E. (2013). Analysis and background of the “Arab Spring” in Libya. *European Researcher* , გვ. 193-197.

Al Jazeera News. (2017 წლის 22 მარტი). დაბრუნებული 2018 წლის 20 მაისი, <https://www.aljazeera.com/>: <https://www.aljazeera.com/indepth/interactive/2017/03/libya-controls-170321125820367.html>-დან

Aljazeera TV. (2006 წლის 10 აპრილი). დაბრუნებული 2018 წლის 20 მაისი, <https://www.youtube.com/watch?v=WCGYKSEsYFM>-დან

Barker, A. (2011 წლის 24 თებერვალი). <http://www.abc.net.au/news/>. დაბრუნებული 2018 წლის 19 მაისი, <http://www.abc.net.au/>: <http://www.abc.net.au/news/2011-02-24/time-running-out-for-cornered-gaddafi/1955842>-დან

BBC News. (2011 წლის 31 აგვისტო). დაბრუნებული 2018 წლის 19 მაისი, <http://www.bbc.com/news/world-africa-14729083>-დან

BBC News. (2011 წლის 18 მარტი). დაბრუნებული 2018 წლის 16 მაისი, <https://www.bbc.com/news/world-africa-12782972>-დან

BBC News. (2016 წლის 11 აპრილი). დაბრუნებული 2018 წლის 17 მაისი, <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-36013703>-დან

Ben Smith, A. T. (2011 წლის 6 აპრილი). <http://researchbriefings.files.parliament.uk/documents>. დაბრუნებული 2018 წლის 20 მაისი, <http://researchbriefings.files.parliament.uk/>: <http://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN05916/SN05916.pdf>-დან

Black, I. (2011 წლის 4 ნოემბერი). www.theguardian.com/world/2011/nov/04/. დაბრუნებული 2018 წლის 20 მაისი, www.theguardian.com/: <https://www.theguardian.com/world/2011/nov/04/libya-gaddafi-property-restitution-demands>-დან

DAVID D. KIRKPATRICK, K. F. (2011 წლის 17 მარტი). დაბრუნებული 2018 წლის 17 მაისი, <https://www.nytimes.com/2011/03/18/world/africa/18libya.html>-დან

EGHDAMIAN, K. (2014 წლის 28 ივლისი). <https://www.opendemocracy.net/north-africa-west-asia/>. დაბრუნებული 2018 წლის 19 მაისი, <https://www.opendemocracy.net/north-africa-west-asia/kat-eghdamian/what-was-role-of-religion-in-arab-spring-დან>

Glenn, C. (2017 წლის 8 აგვისტო). დაბრუნებული 2018 წლის 20 მაისი, <https://www.wilsoncenter.org/>: <https://www.wilsoncenter.org/article/libyas-islamists-who-they-are-and-what-they-want-დან>

Hatita, A. S. (2011). *Libya, Searching for a Political Map*. Arab Reform Initiative.

House of Commons Foreign Affairs Committee. (2016). *Libya: Examination of intervention and collapse and the UK's future policy options*. House of Commons.

House, T. W. (2011 წლის 18 მარტი). დაბრუნებული 2018 წლის 20 მაისი, <https://www.youtube.com/>: <https://www.youtube.com/watch?v=geqTT14AXwE-დან>

Howell, K. (2016 წლის 11 მარტი). დაბრუნებული 2018 წლის 18 მაისი, <https://www.washingtontimes.com/>: <https://www.washingtontimes.com/news/2016/mar/11/obama-blames-britain-france-debacle-libya/-დან>

<https://www.populationpyramid.net/libya/>. (თ. გ.). დაბრუნებული <https://www.populationpyramid.net/>-დან

<https://www.populationpyramid.net/libya/>. (1951). დაბრუნებული 2018 წლის 18 მაისი, <https://www.populationpyramid.net/libya/1951/-დან>

Human rights investigations. (2011 წლის 13 აგვისტო). დაბრუნებული 2018 წლის 19 მაისი, <https://humanrightsinvestigations.org/>: <https://humanrightsinvestigations.org/2011/08/13/tawergha-no-longer-exists-only-misrata/-დან>

Ibrahim, M. A. (2013 წლის 23 ნოემბერი). The over dependency of Libya on oil revenue: Economic vulnerability. *Australian Journal of Basic and Applied Sciences* , გვ. 537-540.

Idris, I. (2016). *Analysis of the Arab Spring* (p. 4). GSDRC .

Karim Mezran, F. L. (თ. გ.). დაბრუნებული 2018 წლის 20 მაისი, https://www.files.ethz.ch/isn/154068/101445_ACUS_Libya-p3-final.pdf-დან

Keranen, O. (2016 წლის 11 ნოემბერი). დაბრუნებული 2018 წლის 20 მაისი, <https://reliefweb.int/report/libya/libyan-lessons-bring-back-responsibility-rebuild-დან>

Kirkpatrick, D. D. (2014 წლის 14 February). დაბრუნებული 2018 წლის 16 მაისი, <https://www.nytimes.com/2014/02/15/world/middleeast/in-libya-a-coup-or-perhaps-not.html>-დან

Kopp, D. C. (თ. გ.). დაბრუნებული 2018 წლის 20 მაისი, <http://www.ausairpower.net/PDF-A/DT-Libya-Jun-2011.pdf>-დან

Kulkarni, S. (2014). *Libya: Birth or Death of a New Democracy*. *Griffith University* (გვ. 2-3; 18-19). Brisbane: ResearchGate.

Library of Congress. (2005 წლის აპრილი). დაბრუნებული 2018 წლის 20 მაისი, <https://www.loc.gov/rr/frd/cs/profiles/Libya-new.pdf>-დან

Lyman, P. (თ. გ.). <https://www.cfr.org/>. დაბრუნებული 2018 წლის 19 მაისი, <https://www.cfr.org/>: https://www.cfr.org/content/thinktank/ChinaandUS_Africa.pdf-დან

Mainwaring, C. (. (თ. გ.). დაბრუნებული 2018 წლის 19 მაისი, https://www.um.edu.mt/_data/assets/pdf_file/0015/150423/Chapter_22_-_Cetta_Mainwaring.pdf-დან

Manfreda, P. (2017 წლის 01 სექტემბერი). *10 Reasons for the Arab Spring*. დაბრუნებული 2018 წლის 19 მაისი, [thoughtco.com](http://www.thoughtco.com): <https://www.thoughtco.com/the-reasons-for-the-arab-spring-2353041-დან>

Marriott, M. (2014 წლის 19 ივნისი). დაბრუნებული 2018 წლის 19 მაისი, https://www.exeter.ac.uk/media/universityofexeter/strategyandsecurityinstitute/pdfs/Libya_Crisis_Watch_Essay_Michael_Marriott.pdf-დან

McQuinn, B. (2012; pg. 40 წლის ოქტომბერი). <http://www.smallarmssurvey.org>. დაბრუნებული 2018 წლის 20 მაისი, <http://www.smallarmssurvey.org>: <http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/F-Working-papers/SAS-WP12-After-the-Fall-Libya.pdf>-დან

Mokhefi, M. (2011 წლის 20 მარტი). *Gaddafi's regime in relation to the Libyan tribes*. დაბრუნებული 2018 წლის 19 მაისი, www.aljazeera.net/: http://www.aljazeera.net/mritems/streams/2011/3/20/1_1049205_1_51.pdf-დან

Nations, U. (1993 წლის 11 ნოემბერი). დაბრუნებული 2018 წლის 20 მაისი, <http://www.un.org/>: [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/883\(1993\)-დან](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/883(1993)-დან)

NDI. (თ. გ.). დაბრუნებული 2018 წლის 19 მაისი, www.ndi.org: <https://www.ndi.org/middle-east-and-north-africa/libya-დან>

Neuhaus, L. (2017 წლის 01 დეკემბერი). <http://observer.com/2017/12/>. დაბრუნებული 2018 წლის 20 მაისი, <http://observer.com>: <http://observer.com/2017/12/us-military-has-presence-in-50-of-54-african-countries/>-დან

NewsHour, P. (2011 წლის 28 მარტი). დაბრუნებული 2018 წლის 20 მაისი, <https://www.youtube.com/watch?v=hUXEiwJiKj4&feature=youtu.be&t=11m15s>-დან

NOSSITER, A. (2011 წლის 29 ოქტომბერი). დაბრუნებული 2018 წლის 20 მაისი, www.nytimes.com: <https://www.nytimes.com/2011/10/30/world/africa/libyan-leaders-remark-favoring-polygamy-stirs-anger.html>-დან

NTC. (თ. გ.). დაბრუნებული 2018 წლის 20 მაისი, <http://ntclibya.org/>-დან

NTC. (თ. გ.). <http://ntclibya.org>. დაბრუნებული 2018 წლის 20 მაისი, <http://ntclibya.org>: <http://ntclibya.org/5-goals-set-for-the-ntc-by-the-libyan-people/>-დან

Park, J. (2015 წლის 23 სექტემბერი). დაბრუნებული 2018 წლის 18 მაისი, <https://www.cfr.org/background/eurpeans-migration-crisis>-დან

Ploch, L. (2011). *Africa Command: U.S. Strategic Interests and the Role of the U.S. Military in Africa*. Congressional Research Service.

Poljarevic, E. (2016). Libya: A Case Study of a Failed Revolution. *SCIENTIFIC COOPERATIONS 2nd INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES* (გვ. 73-74). ISTANBUL: Department of International Affairs.

Pyramid, P. (1951). <https://www.populationpyramid.net/libya>. დაბრუნებული 2018 წლის 19 მაისი, <https://www.populationpyramid.net/>: <https://www.populationpyramid.net/libya/1951/>-დან

Rettig, J. (2011 წლის 8 ნოემბერი). <https://www.usnews.com/news/slideshows>. დაბრუნებული 2018 წლის 17 მაისი, <https://www.usnews.com/>: <https://www.usnews.com/news/slideshows/death-toll-of-arab-spring/2>-დან

Reuters. (2011 წლის 4 აპრილი). დაბრუნებული 2018 წლის 20 მაისი, <https://af.reuters.com/article/libyaNews/idAFLDE7331A120110404>-დან

Reuters. (2014 წლის 18 თებერვალი). დაბრუნებული 2018 წლის 16 მაისი, <https://uk.reuters.com/article/libya/update-2-libyan-militias-threaten-to-dissolve-parliament-protesters-close-airport-idUKL6N0LN2BA20140218>-დან

RHODAN, M. (2016 წლის 11 აპრილი). დაბრუნებული 2018 წლის 17 მაისი, <http://time.com/>: <http://time.com/4288634/president-obama-worst-mistake/>-დან

RISEN, J., MAZZETTI, M., & SCHMIDT, M. S. (2012 წლის 5 დეკემბერი). <https://www.nytimes.com/world/africa>. დაბრუნებული 2018 წლის 19 მაისი,

<https://www.nytimes.com/>: <https://www.nytimes.com/2012/12/06/world/africa/weapons-sent-to-libyan-rebels-with-us-approval-fell-into-islamist-hands.html>-დან

RT UK. (2016 წლის 11 მარტი). დაბრუნებული 2018 წლის 20 მაისი, <https://www.youtube.com/watch?v=n27e8Rrmjgs>-დან

SAHO. (2015 წლის 15 დეკემბერი). <https://www.sahistory.org.za/dated-event>. დაბრუნებული 2018 წლის 17 მაისი, <https://www.sahistory.org.za>: <https://www.sahistory.org.za/dated-event/libya-becomes-independent>-დან

Sally Totman, M. H. (2015). When good dictators go bad: examining the 'transformation' of Colonel Gaddafi. *International journal of interdisciplinary global studies* , გვ. 1-2.

Security Council. (2011 წლის 17 მარტი). დაბრუნებული 2018 წლის 20 მაისი, <https://www.un.org/press/en/2011/sc10200.doc.htm>-დან

Silva, D. P. (თ. გ.). დაბრუნებული 2018 წლის 15 მაისი, <http://www.lse.ac.uk/iga/assets/documents/events/2016/migration-and-its-regional-impact.pdf>-დან

Stephen, C. (2013 წლის 10 ოქტომბერი). დაბრუნებული 2018 წლის 16 მაისი, <https://www.theguardian.com/world/2013/oct/10/libyan-prime-minister-ali-zeidan-freed-kidnap>-დან

Stratton, A. (2011 წლის 15 აპრილი). დაბრუნებული 2018 წლის 17 მაისი, <https://www.theguardian.com/world/2011/apr/15/obama-sarkozy-cameron-libya>-დან

Sweet, K. (2011 წლის 28 თებერვალი). <https://money.cnn.com/2011/02/28/news/international>. დაბრუნებული 2018 წლის 20 მაისი, <https://money.cnn.com/>: https://money.cnn.com/2011/02/28/news/international/gadhafi_libya_assets_frozen/index.htm-დან

THE ASSOCIATED PRESS. (2011 წლის 16 სექტემბერი). <http://www.nydailynews.com/news/world/>. დაბრუნებული 2018 წლის 19 მაისი, <http://www.nydailynews.com>: <http://www.nydailynews.com/news/world/united-nations-approves-libya-seat-rebels-officially-recognizes-transitional-council-article-1.957204>-დან

The Editors of Encyclopaedia Britannica. (2018 წლის 08 მარტი). <https://www.britannica.com/biography/I>. დაბრუნებული 2018 წლის 18 მაისი, <https://www.britannica.com/>: <https://www.britannica.com/biography/Idris-I-king-of-Libya>-დან

The Irish Times. (2011 წლის 29 მარტი). <https://www.irishtimes.com/news/>. დაბრუნებული 2018 წლის 19 მაისი, <https://www.irishtimes.com>: <https://www.irishtimes.com/news/islamic-militant-group-pledges-support-to-anti-gadafy-rebels-1.585344>-დან

United Nations. (2011 წლის 17 მარტი). დაბრუნებული 2018 წლის 19 მაისი, https://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_03/20110927_110311-UNSCR-1973.pdf-დან

United Nations. (2011 წლის 16 სექტემბერი). დაბრუნებული
<https://www.un.org/press/en/2011/ga11137.doc.htm>-დან

US Department of State. (2015). დაბრუნებული 2018 წლის 19 მაისი,
<https://www.state.gov/documents/organization/256491.pdf>-დან

Watt, N. (2011 წლის 29 მარტი). *www.theguardian.com/world*. დაბრუნებული 2018 წლის 20
მაისი, *www.theguardian.com/*: <https://www.theguardian.com/world/2011/mar/29/arms-libya-rebels->
დან

web.archive.org. (2016 წლის 7 აპრილი). *web.archive.org*. დაბრუნებული 2018 წლის 20 მაისი,
[https://web.archive.org/web/20160415152054/https://nz.news.yahoo.com/world/a/31277753/tripoli-](https://web.archive.org/web/20160415152054/https://nz.news.yahoo.com/world/a/31277753/tripoli-authorities-cede-power-to-libyan-unity-government-statement/)
authorities-cede-power-to-libyan-unity-government-statement/-დან

Wheeler, B. (2016, January 15). *www.bbc.com/new/uk*. Retrieved მაისი 20, 2018, from *www.bbc.com*:
<https://www.bbc.com/news/uk-politics-35300667>

Wheeler, N. (2008). *The Security Dilemma: Fear, Cooperation, and Trust in World Politics*.
დაბრუნებული 2018 წლის 17 მაისი,
[https://www.researchgate.net/publication/37145949_The_Security_Dilemma_Fear_Cooperation_and_](https://www.researchgate.net/publication/37145949_The_Security_Dilemma_Fear_Cooperation_and_Trust_in_World_Politics)
Trust_in_World_Politics-დან

WOLFE, L. R. (2011 წლის 24 მარტი). <https://coldwarstudies.com/2011/03/24/>. დაბრუნებული 2018
წლის 18 მაისი, <https://coldwarstudies.com>: [https://coldwarstudies.com/2011/03/24/cold-war-](https://coldwarstudies.com/2011/03/24/cold-war-libyaall-about-oil/)
libyaall-about-oil/-დან

Xian, W. (2012). An Analysis of the EU's Military Intervention against Libya. *WORKING PAPER SERIES ON EUROPEAN STUDIES* .

Каддафи, М. (1976). Закон общества. М. Каддафи-ში, *Зелёная Книга* (გვ. 16-19).

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Mirian Rcheulishvili

Failed Democracy: Libya

The Thesis is submitted in partial fulfillment of the requirements for a degree of
Master of Diplomacy and International Politics

Thesis supervisor: Nika Samkharadze

Docto of International Relations

Tbilisi, 2018